DR. ČENĚK SAMEŠ:

KLÁŠTER VILÉMOVSKÝ

PRAHA 1934

VYDALO BENEDIKTINSKÉ OPATSTVÍ V BŘEVNOVĚ.

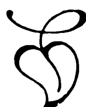
TISKEM STÁTNÍ TISKÁRNY V PRAZE

Zvláštní otisk
z »Časopisu Společnosti přátel starožitností
československých v Praze«,
ročník XLI (1933) a XLII (1934).

Dr. ČENĚK SAMEŠ:

KLÁŠTER VILÉMOVSKÝ

PRAHA 1934
VYDALO BENEDIKTINSKÉ OPATSTVÍ V BŘEVNOVĚ.
TISKEM STÁTNÍ TISKÁRNY V PRAZE

I.

Území kláštera.

Dějiště osudů benediktinského kláštera sv. Petra a Pavla, založeného za pohnutých dob vlády Přemyslovců v úrodné krajině čáslavské pod Železnými horami je v místech, kde později na začátku XIII. stol. se stýkaly tři kraje východních Čech,[1]) Čáslavsko, Chrudimsko a Vratislavsko. Tehdy byly tyto kraje údělem vedlejší větve Přemyslovců, větve Děpolticů, jež po jistou dobu hrozila státi se nebezpečnou i hlavní větvi rodu Přemyslova.

Území toto svým povrchem není všude stejné. Okolí Vilémova je poměrně nepatrně zvlněná pláň, rozrytá hlouběji jen potoky, a proto slibovala klášteru jistý rozkvět. Zde v místech dosti chráněných před protivnými větry, neničených povodněmi, bylo možno těšiti se z užitků plynoucích ze vzdělané půdy a z rozsáhlých lesů. Tato kotlina jest na východě ohraničena příkře stoupajícími železnými horami jež i dnes jsou krásným zalesněným pozadím čáslavské kotlině protkané hustou sítí cest a silnic lemovaných stromovím.

Za touto hradbou krajina už se neníží, podržuje stále skoro stejnou výši jako železné hory, ale liší se od kotliny čáslavsko-vilémovské větší divokostí a rozmanitostí. Širé lesy dodávají krajině již temnějšího rázu a také úrodnosti ubylo. Poměrně chudá a chladná políčka ukrytá mezi lesy a háji vyžadují usilovnější práce, aby mohla vyživiti svého majetníka. Lid v nízkém a úrodném Chrudimsku uznává rozdíl mezi svým krajem a železnými horami a dává zdejším obyvatelům název „Horák“. Jistě nechybíme, když zprávu letopisce Ždarského o drsném podnebí hor Ždárských rozšíříme i na krajinu naši.[2]) Také kraj od Vilémova na jih liší se od kotliny Vilémovské, jež směrem severním se rozvírá v rovinu. Tato jižní část patří již k vysočině Českomoravské. Úbočí a hřbety vrchů, vystupujících zde až skoro do výše 600 m, jsou dnes porostly smrkovými lesy, jež dnes špatně nahrazují krásné lesy listnaté a borové, jež tu kdysi převládaly.

Území tomuto dodnes lesy bohatému neschází ani s dostatek tekoucích vod, potůčků, řek, jež touto krajinou protékají klikatým tokem v dosti hluboko zaříznutých údolí. V starších pamětech[3]) jmenuje se r. 1242 Dúbravica, tekoucí s vysočiny Českomoravské kolem Žlebů a vlévající se po toku se svahem železných hor skoro stále rovnoběžném do Labe pod Týnem

[1]) Adámek, O rozloze a hranicích Vratislavska, ČČM. 1892.

[2]) Font. Rer. Boh., II. 545.

[3]) Reg. I. 504, Dob. Mon. VI. 386.

n. L. Ale již r. 1307 sluje Dúbrav, r. 1347 Dobrava.[4]) Dnes je to řeka Doubrava.

Z Čáslavska vytéká také potok jmenovaný k r. 1101 u Kosmy[5]) Vysplica. Je to potok Pách, vlévající se do Klejnaru za Ovčáry.[6]) Klejnar stejně jako Pách, který bývá nyní nazýván také Vrchlicí, dostal svoje jméno od německých kutnohorských kovkopů a jmenoval se původně Kreinar nebo Greinar. Řekou pro kraj důležitou byla Sázava, kterou můžeme pokládati za jižní hranici jádra statků později kláštera vilémovského. Řeka zachovala až do dnešních časů svoje starodávné pojmenování, jež nesou vesnice na jeho horním a dolním toku. U Zruče část její se nazývala Koberná.[7]) Za stara slul Sázavou i přítok s levého břehu, dnešní Želivka, někdy také Zahrádeckou řekou zvaná.[8]) V listině z r. 1146—48 při vyměření hranic újezdu libického[9]) mluví se o řece Palavě. Jest to potok Spálava, tekoucí s vrchu stejného jména do Doubravky pod Malší.[10]) Újezdem Bojanovským velkým obloukem a četnými zákruty protékala Chrudimka, druhdy Kamenice[11]) (ještě dnes na toto jméno upomínají vesnice Kamenička a městys Kamenice Trhová) ve svém středním toku až do konce XVIII. stol. zvaná také Ohebkou podle hradu Ohbi, ležícím v jejím nejzápadnějším téměř ohbí.

Menší potoky byly Sviná, na jejímž vrchovisku je ves Sviná, Okrouhlica vlévající se do Sázavy u Okrouhlic, Olešnice, jak znělo staré jméno potoka Lučického, Rohozná, Otvírná a Smrčná, poslední tři přítoky Jihlavky.

Dnes je kraj poset dosti hojnými rybníky, zvláště v částech nejvýchodnějších, čehož přirozeně dříve nebylo.

Půdu, které člověk potřeboval k zemědělství, uměl získati jen klučením a žďářením hvozdů, nikoliv vysušováním mokřin, jichž tu tehdy bylo jistě dosti. Ještě r. 1347 bylo u Chotěboře jezero Egilsee.[12]) A nebylo divu, že kraj byl vlhký. Ještě dnes Železné hory a východní kraj jest pokryt širými lesy, stejně jak úvodí Sázavy. Tím rozsáhlejší byly lesy v XI. a XII. stol., kdy majitel lesa, kníže, zakazoval les mýtiti, spatřuje v něm plným právem záštitu svých držav před vpádem nepřátelským. Teprve mnohem později, když už i klášter Vilémovský byl založen, hvozd tento se mýtil a kolonisoval.

---

[4]) Aug. Sedláček, Snůška starých jmen, Rozpr. Ak., 1920.

[5]) FRB II. 149.

[6]) H. Jireček, Župy Čech jv. až do r. 1200. PA II., myslil, že Vysplica je dnešní Klejnarský potok.

[7]) Sedláček: Snůška st. jmen. Str. 93.

[8]) Ib. str. 95.

[9]) CDB I. 164.

[10]) Jireček se domníval mylně, že Spalavou býval zván horní tok Sázavy (Jireček: Župy Čech. PA II. Srv. Sedláček: Snůška jmen str. 88.

[11]) Reg. III. 355.

O zdejším lese jsou staré zprávy dosti četné. Jedna část lesa[13]) šla od nynějšího Krucemburku až k řece Chrudimce a odtud širokým pruhem k Včelákovu a k žamberku. Jakousi jeho severní hranicí v újezdu bojanovském byla Seč, Bojanov, Hodonín, Libáň. U Chrudimky odbočovalo od tohoto zeleného pruhu jiné pásmo, směřující po hřebeně železných hor k Lichnici (Lichtenburku) a odtud zase v širokém pruhu až skoro k Chrudimi, končíc zde u Slatiňan na Králově hoře (její jméno upomíná na dávného majetníka tohoto lesa) a na Podhoře. Dalším lesem o němž se děje zmínka, byl les v újezdě liběčském mezi Kamenicí a Doubravkou; sahal od pramenů Doubravky až k vesnicím Branišovu, Markvarticím a Přechodu.[14]) Od Litomyšle postupoval široký pruh lesní podle Sázavy až k Vltavě, za níž pak pokračoval v lesích berounských. Dnes se z něho zachovaly pouze nesouvislé kusy.[15]) V listinách jmenují se některé části lesní, jako les Kozojed u Heřmanic (1281)[16]), Habřiny u Bousovny na Sázavě[17]), Lovětiny na severním úpatí Lichtenburka, Kačiny, les na panství Lichtenburském, Javorný, Trávný, Mazanec a lesy v újezdu Bojanovském.[18]) Stejně jsou původními jmény lesů i dnešní názvy Hůrka, Polanka, Krásný, Chloumek, Křemenec.[19])

Tyto všechny lesy patřily k pohraničnímu hvozdu, čímž si také možno vysvětliti jejich pozdní kolonisaci. Byl to majetek zemský, tedy knížecí, a jako takový byl chráněn před zmenšením. I když později dostávaly kláštery části toho lesa, směly bráti z něho užitek, nikoliv však mýtiti, neboť to by bylo ad terrae nocumentum, ke škodě země.

Přírodní poměry a utváření povrchu působily i na nejstarší osídlení krajiny. V místech, kde půda byla měkká, kde ochotněji odměňovala práci člověka, tam přirozeně vznikly osady mnohem dříve než v kraji, kde bažiny, lesy a skalnatá půda vyžadovaly plné energie svých obyvatelů. Území, kde později byl založen klášter Vilémovský a kde později se rozkládaly jeho statky, bylo pokryto pralesem a močály a hodilo se málo usedlému životu lidí primitivních.

Jediným pramenem pro poznání rozsahu i postupu osídlení v nejstarších dobách časně historických, z kterých se nezacho-

---

[12]) Sedláček, Snůška starých jmen, str. 10, je lokalisuje pod hradiště Libické.

[13]) K.V.Adámek, O rozloze a hranicích dnešního Vratislavska, ČČM. 1892.

[14]) Sedláček: Snůška l. c. 123.

[15]) Lippert, Sozialgesch. Böhm., I. 19; srv. jeho mapu Čech.

[16]) Reg. II. 539.

[17]) Rel. tab. II. 350.

[18]) Reg. III. 595.

[19]) Lippert, Soz. G., I. 4. Srv. též Benesch, Archeologische Funde im Caslauer Kreise. MC Com. IX. 1864, str. XXVIII.

valy prameny písemné, jsou nálezy archeologické. Tyto nálezy potvrzují, že vlastní území Vilémovské zůstávalo dlouho neobsazeno, a jestliže přece, tedy velice řídce. Jen ojedinělé nálezy kamenných nástrojů neolitických ukazují, že člověk v nejstarších dobách přece vzdálený kraj navštěvoval, snad jen při lovu. Tak našly se kamenné mlaty u Mladotic na Doubravce, potom dosti hojně i v podhůří Železných hor.[20])

Zato širší okolí Vilémovské bylo osazeno velice brzo, už v době neolitické. Jsou to tak zvané sídliště pokolení skrčených koster, jež podle Píče náležejí době neolitické, únětické a halštatské,[21]) podle Niederle už staršímu neolitu a hlavně přechodní době z neolitu k době kovové, mladšímu neolitu.[22])

Jedním z nejstarších, trvalých už sídlišť, se zdá sídliště na hrádku u Čáslavě, kde nalezeny i hroby i předměty z této doby, jako zvonovitý pohár, keramika tečkovaná s píchanou ozdobou typu porýnského, kulovité nádoby zdobené volutou, keramika připomínající keramiku dolmenovou.

Jiná sídliště byly Drobovice u potoka Brslenky, Markovice,[23]) kde rovněž nalezen zvonovitý pohár[24]) a keramika dolmenová, vzdálenější Chrudim, odkud známe hroby se skrčenými kostrami. Z pozůstatků z této doby nalezených u Kondelova[25]) můžeme poněkud souditi i na zaměstnání zdejšího obyvatelstva. Kosti jelenů, skotu a vepřů svědčí o zaměstnání loveckém a pastýřském, k čemuž už vybízela sama krajina svými lesy a lesními palouky. Snad už v době přechodní šel krajinou čáslavskou rozvíjející se obchod kovy i jantarem a solí a pak by Hrádek čáslavský byl jakýmsi obchodním střediskem.

V Čáslavsku máme i kostrové hroby, jež Píč nazývá hroby kultury marnské. Tyto však u nás patří už do pozdní doby laténské, ba zasahují svým původem až do doby římské. Patří sem nálezy v Močovicích, kde mimo hrobů nalezeny i laténské náramky,[26]) a pak v Třebešicích u Čáslavě.[27]) Osídlení toto lze klásti do II. stol. př. Kr.[28])

Nejzajímavější pro nás jest rozšíření t. zv. kultury lužické a slezské do okolí vilémovského, neboť s touto kulturou přichází sem už lid slovanský. Na Čáslavsko přišli noví obyvatelé asi

---

[20]) Srov. k těmto nálezům Stocký A., Pravěk země české, I., Praha 1927, mapa.

[21]) Píč, Starožitnosti I. 122.

[22]) Niederle-Buchtela: Rukovět arch. str. 30.

[23]) Zde jedině zasahá tato kultura na pozdější území kláštera Vilémovského.

[24]) Kl. Čermák: Pam. arch. XV. 348.

[25]) Kl. Čermák: Osídlení krajiny čáslavské.

[26]) Čermák P. A. XI. 41.

z Polabí, kamž se dostali snad průsmykem Kladským a podél toku Metuje. Z doby tohoto prvního stěhování slovanského, které k nám přináší tak zv. kulturu lužickou, máme žárové hroby v Třebešicích[29]) u Čáslavě, u Vrd,[30]) u Filipova[31]) i v Čáslavi samé nad rybníkem Zemánkem i pod Hrádkem.

Vidíme zase, že lid tento vniká do kraje našeho po levém břehu Doubravky, ale zastavuje svůj postup u Vrd a Čáslavi. Stejně nedošel až na území vilémovské druhý proud slovanský přinášející tak zvanou kulturu slezskou a zarazil se u Bylan, odkudž známe sídelní jámy se střípky slezského typu, a u Chrudimi, kdež nalezeny žárové hroby kultury slezské.

Ke kultuře t. zv. plátenické můžeme čítati sídliště v Močovicích, kde vedle nálezů laténských byly nalezeny i střípky z t. zv. terra sigillata, jež ukazují na vlivy římské v této době přechodní.[32]) O vlivech římských a snad i jistém významu našeho kraje pro obchod se zeměmi podunajskými může svědčiti i nález římských mincí u Chotěboře, ve starší době pak hromadný nález Zehušický.[33]) Snad bychom mohli do této doby přechodní mezi dobou bylanskou a římskou klásti i sídliště u Markovic, kdež na ně ukazuje název trati „u propadlých zámků“. Jest ovšem třeba velmi opatrně užíti svědectví takovýchto, neboť se může jednati o lidový omyl nebo jméno pozdějšího původu. Než zde byla tradice potvrzena skutečně nálezy praehistorickými i velkým popelnicovým polem od Markovic k Filipovu. Z poslední doby pohanské známe pohřebiště u Chedrbi u Čáslavě[34]) a pak u Michalovic u Něm. Brodu.[35])

Jsou-li mohyly michalovické správně časově zařazeny, pak bychom tu měli první proniknutí do pohraničního lesa a do pozdějšího území vilémovského. Přicházíme tak k době, kdy začíná se šířiti křesťanství, což se jeví změnou ritu pohřebního. Kraj náš osídluje se stále více a více, hlavně ovšem v místech pro polní hospodářství obyvatelstvu příhodnějších a pak v místech, která se dobře hodila k obraně.

Z této první doby křesťanské, jež jest u nás zároveň i první dobou historickou, jsou pohřebiště na Hrádku u Čáslavě, kde lze zcela dobře pozorovati přechod mezi spalováním a pohřbíváním,

---

[27]) PA IX. 568, P. A. XII. 549.

[28]) Srv. Buchtela-Niederle str. 58.

[29]) O nálezu Třebešickém Lemminger v P. A. XVI. 683.

[30]) Kl. Čermák: P. A. XI.

[31]) Kl. Čermák v Mitteil. Ges. Wien XXXI. 34 a XXXII. 39.

[32]) Čermák v Mit. Cutr. Com. 1904, 114.

[33]) Čermák: Osídlení kraje čáslavského.

[34]) Klement Čermák P. A. XII. 259.

[35]) Richlý: P. A. XI. 382, P. A. XIII, 15.

pak v Markovicích, kde nález učiněn hned vedle kostela sv. Marka[36]) a ve Filipově.

Kostry ve všech těchto místech opatřeny byly esovitými náušnicemi, které jsou pro tuto dobu charakteristické.

Známe i hradiště. Toto liší se ovšem od pozdějších historických hradišť svou jednoduchostí. A zároveň pozorujeme některá hradiště dále na východ od dosavadní východní hranice osídlení. V prvé řadě jest to hradiště čáslavské na Hrádku nad Brslenkou, kde se nachází i zmíněná pohřebiště, na místě od pradávna osídleném. Zajímavá jest zde nádobka vlnovkou ozdobená s reliefní hlavičkou beránka.[37]) V blízkosti Vilémova na sever od silnice z Golčova Jeníkova do Vilémova nachází se nad potokem Hostačovkou hradiště na červenici, hrazené dvojitým hliněným valem.[38]) Na ostrohu železných hor bylo hradiště u Semtěše,[39]) vzdálenější k východu hradiště u Nasavrk.[40]) Sídliště s kulturou hradištní byla v Koudelově,[41]) Filipově, Drobovicích, Neškaredicích, Zaříčanech,[42]) Bojemanech, Cholticích, ba až v Něm. Brodě.

Další vývoj osídlení můžeme stopovati jen podle jmen osad, jež dostávaly v nejstarších dobách jména topická, vyjadřující obyčejně povahu místa, nebo způsob, jakým k založení došlo. Z těchto jmen můžeme také poznati, jakého asi druhu lesy zde ve stol. X. a XI. byly. V Čáslavsku většinou byly lesy borové. Místních jmen na to upomínajících je asi sedmapadesát.[43]) Nescházelo však ani lesů habrových (Habry), bukových, dále tu byla lípa, dub, javor, smrk, bříza, olše a jiné druhy. O tom svědčí jméno Habry, poloha Bučina, vesnice Lipkov, Lipovec, Lipnička, Javorné, Olešná, řeka Smrčná, Březinka.

V X. stol. přechází půda neosazená a zvl. pohraniční les do rukou samotného rodu panovnického. Osazení hvozdu se zdrželo z ohledu na bezpečnost země. Nanejvýše byl osazen — a to ještě řídce — strážci, kteří měli za úkol střežiti i stezky zemské.

Takových stezek jde územím, později vilémovským několik. Je to důkazem, že tento kraj měl jistý význam pro spojení Čech s Moravou. Hodila se k tomu zvláště náplavem rozšířená údolí vodních toků, jež postupu nekladla tak velkých překážek. Tak

---

[36]) A. Šolta PA. XVIII. 538.

[37]) Mit. Centr. Cam. XVI. 194.

[38]) Kl. Čermák: PA. XIV. 101 a XV. 61.

[39]) Líznar: PA. II. 92, PA. XIV. 49.

[40]) Čermák: PA. XIV. 159.

[41]) Čermák: PA. XIV. 101 a XV. 61.

[42]) V Zaříčanech podle Čermáka-Píče PA. XXIII. 193 jsou i nálezy

Sázava svými přítoky na levém břehu, hlavně Štěpánovským a Stříteřským potokem mohla býti dobře spojnicí s úvodím Jihlavky. O stezkách zdejších mluví i prameny historické. Kosmas k r. 1101[44]) zaznamenává, že vojsko Litoltovo a Oldřichovo odešlo na Moravu stezkou Haberskou. Cesta tato asi u Haber, jak ukazuje pozdější celnice zdejší, vcházela do pohraničního hvozdu, šla přes Německý Brod a dále k Jihlavě.

Druhou cestou zde připomínanou je stezka Libická,[45]) která šla z Čáslavě na Vilémov — a v tomto úseku ukazuje snad na její obchodní ráz nález římského kalichu — potom asi na Přísečno, v jehož blízkosti název Strážný vrch ukazuje, že stezka byla střežena, Novou ves, pak se obrací k východu k Bezlejovu mlýnu, kdež překračuje Doubravu a jde po jejím levém břehu do Libice. Z Libice šla tato stezka na Dolní Sokolovec a k Bílenskému rybníku, pak k vrchovišti Doubravice jižně od Vojnova Městce, přešla na pravý břeh Polné k vesnici Polničce či po nynější silnici k Škrdlovicům. Oba směry šly ke klášteru žďárskému, odkudž byl snadný přechod do údolí řeky Oslavy. Cestu Libickou v jejím celku nemůžeme pokládati za obchodní již v prvních dobách, neboť nemáme zpráv o cle zde vybíraném a pokud se o něm mluví v dobách pozdějších — může to znamenati pouhé mýto.[46])

V stol. XI. až XIII. obyvatelstva přibývá tím, že panovník jednotlivé části lesa rozdával jednak svým přívržencům v bojích domácích i zahraničních, jednak ústavům duchovním. Z počátku nesměly tu býti zakládány vesnice,[47]) nýbrž bylo to jen darování pastvin. Přece však bylo nutno stavěti zde jakési dvorce na ochranu pasení stád, k tomu přibývala nepatrná políčka. Tak vznikají malé osady, jež jsou základem pozdějších vesnic. Malými však tyto osady zůstaly ještě hodně dlouho, neboť ještě r. 1326 listina mluví pouze o vilulae, vesničkách.[48]) Na způsob založení upomíná jméno Seč, Prosička, Proseč, Hořelec, Ždárce, Kladruby, na okolní tehdejší les ukazují názvy Lipkov, Borová, Březinka, Lipnička, Javorné, na ráz krajiny Chlum, Rovné, Hůrka, Oheb, Polanka.

Vesničky tyto nejsou tak staré jako vesnice v Čáslavsku, ale asi již stály, když klášter byl založen v těchto končinách. Přímých zpráv o tom ovšem nemáme.

z doby římské i merovejské. Niederle však soudí, že ve vých. Čechách merovejských hrobů vůbec není.

[43]) Ševětínský: Dějiny lesů v Čechách.

[44]) FRB III. 149.

[45]) Kalousek: O újezdu Libickém. PA. X. 653.

[46]) Kalousek: O újezdu Libickém. PA. X. 653.

[47]) Lippert, Sozialgesch. Böhm. I. 47.

[48]) Dob. Mon. VI. 400.

II.

Založení kláštera.

Psáti podrobné dějiny kláštera Vilémovského je věc nemožná pro nedostatek pramenů jak listinných, tak kronikářských. Zvláště asi prvních sto let tímto nedostatkem trpí. I o roku založení a osobách zakladatelů máme jen zprávy takového druhu, že vylučují jakékoliv přesné rozhodování. Jsme odkázáni jen na domněnky starších spisovatelů na základě pochybných textů, jež nepřinášejí nižádné světlo do celé otázky, nýbrž spíše jako dýmem zastírají klidný rozhled po celé věci.

Na nedostatek zpráv o založení kláštera a o dějích jeho v prvé době po založení stěžuje si již Piter, že „sice dosti zachovalo se listin o tomto klášteře, ale žádná starší než z XIII. století“, a diví se, že nikde se nenalézá zakládací listina ani listina, která by prozrazovala původ zakladatelů; ba nenašel se ani nějaký pozdější padělek zakládací listiny, z něhož by se aspoň nějak dalo souditi na obsah původního dokumentu. Stejným způsobem naříká i Dobner,[1]) že neznámo, jakým způsobem byly ztraceny všechny listiny ze stol. XII.

Jest třeba všimnouti si písemností, kde se děje zmínka o založení našeho kláštera. Do nejstarší doby klade založení jeho rukopis kroniky Kosmovy z fürstenberské knihovny v Donaueschingen z XV. stol.[2]) K r. 1119 je v tomto rkpe připsáno, že byl založen klášter Vilémovský na rozkaz Vladislavův, na přání hrabat Viléma a Heřmana. Kronika Neplachova má zaznamenáno (u Wokouna), že klášter Vilémovský byl založen r. 1120. Ovšem tato zpráva se v jiných rukopisech kroniky Neplachovy nevyskytuje a nehledě ani k nespolehlivosti textu Wokounova, může býti psána podle nějaké tradice a té ne vždy záleží na přesném udání časovém.[3])

Konečně je tu ještě verse kroniky Pulkavovy,[4]) tedy z doby hodně vzdálené době založení kláštera, a ta praví, že klášter byl založen až r. 1121, a to od dvou hrabat bratří Viléma a Heřmana ze Sulzbachu. V některých rukopisech na př. v rkpe knihovny vratislavské a v rkpe universitním knihovny pražské jest jméno Sulzbach vynecháno.

Jak viděti, udání roku se silně liší a také starší historiografové byli silně na vahách, pro který rok se rozhodnouti. Dobner ve svých Monumentech rozhoduje se přímo pro rok 1120, udaný u Neplacha, opata Opatovického kláštera, v jiných vě-

---

[1]) Dobner v předmluvě k Vilémovskému diplomatáři Mon. VI. 148.

[2]) FRB II. 1815 iubente Vladislao, rogatu Vilelmi et Hermani comitum. (Nově vyd. Bretholz v MGSS. II.).

[3]) FRB II. 4692.

[4]) FRB V. 76.

Jižní skupina statků kláštera vilémovského.

cech ne dosti spolehlivého, odůvodňuje svoje rozhodnutí tím, že prý Neplach jakožto dobrý znalec dějin řádu benediktinského v Čechách mohl věděti a správně zapsati datum založení. Přes toto odůvodnění však se zdá, že nelze bez nalezení zpráv jiných, jež by datum 1120 potvrzovaly, určovati datum přesně na rok. Je nám tedy nutno spokojiti se datem přibližným, totiž že klášter byl založen někdy kol r. 1120.[5]) Ziegelbauer[6]) přijímá rok udaný u Kosmy (1119), naproti tomu Pubitschka podle Pulkavy a jiného anonymního kronikáře, kterého má v rukopise,[7]) klade založení až do r. 1121.[8])

I způsob a příčina založení i osoby zakladatelů dávají dosti látky k míněním silně se od sebe lišícím, ba sobě i protivným. Kronika Pulkavova na zmíněném již místě praví, že zakladateli jsou Heřman a Vilém, hrabata ze Sulzbachu. Jméno „ze Sulzbachu" nevyskytuje se ani v jiných opisech a lze snad míti za to, že jméno toto dostalo se do onoho jediného opisu jen nějakým omylem. Jinak prameny jsou svorné, přičítajíce hlavní účast na založení hrabatům Heřmanovi a Vilémovi. Rukopis Fürstenberský praví, že se to stalo iubente Vladislao, rogatu Vilelmi et Hermani comitum. Tato poslední zpráva zdá se míti pravdy v sobě nejvíce.[9])

Založení kláštera spadá do doby, kdy zakládány i jiné benediktinské kláštery přízní vévodskou. Tak krátce před Vilémovem vzniká klášter Kladrubský, na Moravě 1101 klášter Třebíčský a v Čechách snad ještě dříve klášter Postoloprtský.[10])

Kníže Vladislav r. 1115 založil a statky bohatě nadal klášter Kladrubský na paměť svého smíření s Otou, Soběslavem a Boleslavem Křivoústým. Snad po novém vypuzení Bořivojově do Uher Vladislav, chtěje smýti vinu na Bořivojovi spáchanou, uposlechl prosby českých hrabat Viléma a Heřmana, jinak neznámých, aby založil klášter, a tak vznikl snad klášter Vilémovský. Tomuto mínění by svědčila zpráva Kosmy, že vlastně Vladislav kázal klášter založiti. V souvislosti s posledním vypuzením Bořivojovým byl by rokem založení skutečně 1120 — ale nutno říci, že jest to jen pravděpodobné, avšak nijak dokázáno.

---

[5]) Snad bychom mohli vysvětliti různost udání časového v pramenech tím, že rok první znamená rok skutečného založení kláštera, rok pozdější založení klášterního kostela. Příklad takového dvojího založení máme u kláštera Třebíčského (1101—1109). Ale více než dohad tu také vysloviti nemůžeme.

[6]) Historia mon. Břev. str. 257.

[7]) Chronol. gesch. IV. 203. Nevím, co to je za rukopis.

[8]) Z novějších Frind: Kirchengesch. Böhm. I. 266 přijímá 1120. Sedláček: Slovník, str. 957, že zal. ok. roku 1120.

[9]) Srv. Vacek: Kostely a církve v Čechách. Method XVIII. 1892, str. 44.

Pokud se týká příslušnosti hrabat Viléma a Heřmana k rodu Sulzbašskému, nezdá se toto mínění správným. Poukázal už Piter na to, že by nebylo dobře možno, aby v Čechách příslušníci cizího rodu bez knížete zakládali klášter a udělovali nějaké statky. O pánech ze Sulzbachu neslyšíme v dějinách českých této doby ani jako o majetnících nějakých statků ani jako o členech družiny knížecí. Bylo sice mínění, že pánové ze Sulzbachu byli v příbuzenském poměru s českou kněžnou Richenzou z Vohburka, choti Vladislava I., a ta prý svoje příbuzné mohla dovésti do Čech. Takové jest mínění Crugeriovo, Balbínovo i Palackého.[11])

Celé toto mínění o uvedení hrabat ze Sulzbachu do Čech kněžnou Richenzou z Vohburka je však vyvráceno skutečností, že Vladislav byl ženat jen jednou, a to s Richsou z Bergu.[12]) Pešina[13]) jmenuje sice v Olomoucku Viléma ze Sulzbachu jakožto jakéhosi prefekta krajského a praví, že tento Vilém později se stal zakladatelem kláštera Vilémovského. Ale není známo, odkud Pešina vzal tento údaj. Sice hojné statky kláštera později na Moravě se nacházející by mohly ukazovat na nějaký bližší styk a souvislost s Moravou, ale to není ještě nijakým, ani nepatrným potvrzením udání Pešinova.

Je-li Heřman, bratr Vilémův, jmenovaný v Kosmově kronice[14]) ve zprávě k r. 1124, že odešel do Jerusaléma na pouť spolu s Liutoborem, synem Martinovým, totožný s Heřmanem, jedním ze zakladatelů prameny souhlasně jmenovaných, pak by tato zpráva byla také jedním z důvodů pro domácí původ zakladatelů. Na domácí původ jejich soudí i Vacek,[15]) který se domnívá, že oba zakladatelé byli předky rodu Kouniců, v němž jména Heřman a Vilém se často vyskytují. Důsledné užívání určitých jmen bývá skutečně známkou některých rodů. Mimo to by mohlo býti oporou mínění Vackova to, že klášter drží některé statky jižně od Brna, tedy v přímém sousedství panství kounického. Ale i tak nelze v této věci mluviti o jistotě.

Jiné mínění o stavu zakladatelů má Piter. V Thesauru absc. došed k názoru,[16]) že Heřman a Vilém nemohou býti cizího rodu, odmítá vůbec mínění, že by klášter mohl býti založen tě-

---

[10]) R. 1147 zemřel už pátý jeho opat Jindřich.

[11]) Palacký Děj. čes. I. 403. Z novějších má toto mínění Lipert Soz. Gesch. II. 49, Frind Kirchengesch. I. 266 i Lehner ve svých dějinách umění, pak Solař: Vilémov PA. VII. 186.

[12]) O tom srv. Novotný, čes. dějiny I. 2, str. 559 a 560 pozn. 2.

[13]) Mars mor. III. kap. III. str. 285.

[14]) FRB II. 186.

[15]) Vacek v Methodu XVIII. 1892, str. 44.

[16]) Thesaurus 202.

mito dvěma, a praví, že klášter založil jakýsi mnich kláštera Břevnovského Vilém, kterému se nelíbil poměrně pohodlný život v klášteře Břevnovském a proto odešel do této pouště, aby zde přísným způsobem života podle řehole sv. Benedikta sloužil Bohu. Tento svůj názor opírá jen o listinu Přemysla II. z r. 1253, kde klášter jest jmenován Willams cella, což však jakožto plný důkaz naprosto nestačí. Slovo cella může znamenati hned celý klášter a není tedy důvodu, že by v našem případě mělo znamenati jen celu jediného mnicha poustevníka. Nehledě k tomu, že listina je až z r. 1253, kdy tvar jména klášterního přece podlehl změnám během let, ani pouhé jméno nepovídá, že by onen první mnich a snad i první opat pozdějšího kláštera musil býti z Břevnova. Jeví se tedy v Piterově dohadu jeho až příliš blízký zájem o klášter Břevnovský. Ani pozdějšími hojnými styky mezi oběma kláštery nelze jeho mínění podepříti, neboť styky těchto klášterů plynuly jen z příslušnosti obou klášterů k téže řeholi, a pak z toho, že klášter Břevnovský jakožto nejstarší v Čechách jistě byl pokládán za jakýsi vzor a poradní místo pro ostatní kláštery řádu sv. Benedikta.

Po všech těchto domněnkách a míněních jest se nám spokojiti s doslovným téměř výkladem kroniky Kosmovy, ač i to jest zmínka rukopisu Fürstenberského, t. j. rukopisu teprve XV. stol.

S otázkou o původu zakladatelů těsně souvisí i otázka původu prvních mnichů v klášteře Vilémovském. Názor Piterův o původu Viléma, poustevníka z Břevnova, jest sice málo pravděpodobný, ale jest možno, že aspoň mniši byli z Břevnova povoláni, aby nový klášter osadili.[17])

Že by se nejspíše mohlo jednati o povolání mnichů z Břevnova, lze souditi z toho, že tento klášter, v Čechách nejstarší a tedy obzvláštní úcty požívající, měl jistě dosti mnišstva a mnišského dorostu, aby mohl nově založenému klášteru téhož řádu vypomoci.

Pubitschka[18]) opíraje se o listinu Přemyslovu z r. 1253, došel k mínění, že základem kláštera byla poustka Viléma a Heřmana, prý hrabat se Sulzu, kteří stavše se mnichy Zwiefaltskými, přišli při druhém osazování kláštera Kladrubského do Čech a potom odešli z Kladrub do krajiny čáslavské. Mínění

---

[17]) I klášter Kladrubský, jehož založení se pojí těsně ke jménu Vladislavovu, byl osazen původně mnichy z některého kláštera domácího, a teprve později, hlavně vlivem choti Vladislavovy Richsy, byli povoláni mniši kl. Zwiefaltského. Je tedy možno, že stejným způsobem byl osazen i nový klášter Vilémovský.

[18]) Chron. Gesch. IV. 203.

[19]) Mon. VI. 158.

[20]) Soudím také, že klášter Třebíčský po desítiletém trvání, nanejvýše dvacítiletém, sotva mohl již postrádati celé řady svých členů.

tohoto všiml si už Dobner a jak se zdá dobře namítá, že by mniši Zwiefaltští ve svých kronikách a nekrologiích jistě zaznamenali, že byla založena jejich kolonie v Čechách, jak zaznamenati neopomenuli v případech jiných. Dobner[19]) připouští, že by první mniši mohli přijíti z kláštera v Třebíči, založeného 1101—9 údělnými knížaty Litoldem a Oldřichem. Důkazu však proto není a pozdější velice přátelské styky mezi oběma kláštery lze vysvětliti jednak řeholní příbuzností, jednak poměry, jak se během času vyvinuly. Vždyť bylo nutno vzájemně si pomáhati jak v ohledu duchovním tak hmotném. Snad byla mezi Vilémovem a Třebíčí dokonce ujednána podobná smlouva o vzájemných službách jako později mezi Vilémovem a kl. Ostrovským a ta jistě stačila by k úplnému vysvětlení styků mezi kláštery, aniž by bylo třeba vysvětlovati přátelství poskytnutím osazenstva. Konečně by přátelství spočívající na takovýchto základech neudrželo se po celých skoro tři sta let v ústavě, jehož základ netkví v dědičnosti, nýbrž v trvání stejných ideí.[20])

V úvahu snad by mohl přijíti klášter Sázavský, kamž nedávno byli uvedeni mniši obřadu latinského, ale pak by snad letopisec sázavský neopominul dáti o novém úspěchu svého mateřského kláštera zprávu, třeba sebe menší.

Zdá se tedy, kdybychom soudili podle stavu a postavení kláštera Břevnovského mezi kláštery českými, nejpravděpodobnější, že mniši Vilémovští přišli odtud, ač i tu není nic dokázáno zprávami přímými.[21])

Hlavním účelem založení bylo asi získati zásluh pro život věčný a zajistiti věčnou péči tohoto kláštera o duši zakladatelovu a příslušníků jeho rodu, neboť založení kláštera stejně jako darování církvi bylo pokládáno za čin bohabojný. Spojíme-li založení kláštera s vypuzením Bořivojovým, mohlo by znamenati také snahu smířiti vinu na Bořivojovi spáchanou. Ale jistě nechybělo ohledů hospodářských, což je viděti z toho, že klášter jest zakládán na okraji hraničního hvozdu, kdež později ujímá se kolonisace, prováděje ji sám nebo dávaje ji prováděti jiným. Pro panovníka, účastného založení znamenal rozkvétající klášter v době, kdy nebylo ještě měst jakousi zálohu hospodářskou, ba i politickou. Jistě nebylo účelem opatřiti založením kláštera

---

[21]) Že se ve Vilémově udržovala tradice, že první mniši přišli z Břevnova, svědčí nápis na náhrobním kameni posledního opata Vil. Petra v Rajhradě pochovaného: Primos Brevnovio Wilhelmi cella recepit postremos Rayhrad filia prima capit. Ultimus abbatum Petrus post fata suorum ad Petrum Paulum fata suprema subit, cellam Wilhelmus Petro Pauloque dicavit, ad Petrum Paulum Petrus ad astra volat. Ovšem jest to jen tradice a to hodně pozdní a nelze ji užíti proto jako důkazu. (Nápis mi laskavě sdělil P. Václ. Pokorný, archivář rajhradský, ze zápisků převora P. Alexia Habricha. Nápis uvádí též Dudík: Raigern II.) O zal. kláštera viz též Novotný, Čes. dějiny I., 2 str. 697.

okolnímu kraji řádnou správu duchovní, neboť v tom nebyl nikde účel klášternictví.[22])

Klášter vystupuje v poměru k farám na svých statcích jako každá jiná vrchnost světská, za faráře musí presentovati osoby světské, nikoliv členy svého kláštera. Teprve později dochází z důvodů hospodářských k inkorporování far a dosazování řeholníků za faráře mimo klášter, ale i tu s řeholníkem knězem žili i bratří laici, kteří se starali o věci hospodářství se týkající.

Tak jako nevíme jaké byly poměry osobní při založení, tak nám nejsou známy ani poměry majetkové. Není pramenů. Lze usuzovati teprve z textu listin XIII. stol., což nedává velké jistoty.

Prvotní panství kláštera bylo asi méně scelené než v dobách pozdějších, kdy cílevědomá práce některých opatů snažila se zlepšiti správu klášterních statků i zvýšiti jejich výtěžek. Nejstarší území kláštera rozpadalo se na několik částí od sebe značně vzdálených, a to samo sebou nutilo k tomu způsobu hospodaření, jakého klášter užil, totiž k pronajímání vesnic a dvorů jednotlivým vladykům.

Jakýmsi jádrem bylo asi území kol Vilémova, nepříliš rozsáhlé. Na východě byl majetkem klášterním újezd Bojanovský s četnými, ale malými osadami. Jiný územní komplex byl na jih od Vilémova v okolí Habrů, na Sázavě a ještě jižněji. V těchto místech až v XIII. stol. vzniklo i několik horních míst, kde němečtí horníci těžili stříbro. Klášter tak soutěžil v těžbě stříbra s Jihlavany, klášterem želivským i žďárským i s Lichtenburky.[23]) Nějaké menší statky byly položeny také jihozápadně od kláštera. Takové rozložení majetkové jeví se nám podle zpráv z roku 1207, kdy počíná se aspoň poněkud více zpráv vyskytovati, třebaže ani nyní tyto zprávy nestačí k osvětlení všeho.

Nevíme, kdo byl prvním opatem kláštera. Kostel, který byl tu postaven, byl zasvěcen k chvále apoštolů Petra a Pavla. Zda byl kostel vystavěn ihned v té podobě, v jaké se udržel až do válek husitských, či zda lze rozeznávati několik stavebních období,[1]) to všechno nevíme. Nezachovaly se zprávy ani o slohu kostela.[2]) Snad byla stavba tak vysoké hodnoty umělecké jako

---

[22]) Dokonce podle nařízení pp. Kalixta II. a Alexandra II. kláštery se o to starati neměly. Lippert: Soz. Gesch. II—15.

[23]) Také o těžbě železa na klášterství vilémovském dějí se nepřímé zmínky k r. 1253. Šimák, Kronika čs. I. 207.

[1]) To jest nejpravděpodobnější. Srv. co o stavbách klášt. chrámu říká Birnbaum, České umění, str. 33.

[2]) Čermák: Zříceniny kláštera ve Vilémově. PA XV. 123 píše, že byly zde nalezeny tesané kameny, jichž lid užívá za stavební kámen, i gotické kusy veřejí, kusy sloupků, i byl tedy sloh kláštera gotický. Byl-li to ovšem sloh původní, zase nevíme. Úplné zničení všech stavebních zbytků způsobila asi výstavba tvrze, na místě někdejšího kláštera a ještě pozdější nahra-

Severní část statků kláštera vilémovského.

jsou klášterní kostely v Tišnově a v Třebíči, které byly postaveny ve stejné téměř době.

S nedostatkem zpráv o původním vzhledu a slohu setkáváme se ostatně také u klášterů jiných. Ve větších zbytcích zachoval se jediný Milevský. Základem vlastní klášterní stavby byl refektář, potom dormitář, k nimž patřily potřebné místnosti kuchyňské, sklepní a jiné. Vše bylo seskupeno kolem čtverhraného dvora obklopeného chodbami, jež se do něho otvíraly řadou sdružených okének. Poněvadž klášter Milevský, ač pozdní, zachovává tuto jednoduchost stavebního rozvržení, nezmýlíme se snad, když se budeme domnívati, že i Vilémovský klášter byl podobně stavěn.[3])

Jedním z prvních opatů byl opat Vilém. Jmenuje se jako svědek při potvrzování majetku kláštera Hradištského králem Vladislavem r. 1160.[4]) Tato zmínka je také jediná, která se nám za celou dobu asi od r. 1120 až 1207 zachovala.[5]) Proto popisovati život kláštera v této době podrobněji nelze. Ale zdá se, že byl odkázán ve svých pracích a snahách skoro jen na svoje vlastní síly, neboť doba, kdy panovník i šlechta štědře podporovali kláštery řádu sv. Benedikta, už minula, hlavně proto, že jejich pozornost se obrátila ke klášterům modernějším, premonstrátským a cisterciensským.

Kolem r. 1204 až 1214 děje se zmínka o opatu Heřmanovi. Když Děpold III. smířil se s Přemyslem, byly mu asi vráceny statky Děpolticů ve vých. Čechách, a tu bylo nutno rozměřiti znovu hranice mezi majetkem kláštera získaným v území celního místa v Habrech a majetkem knížete čáslavsko-chrudimsko-vratislavského Děpolda III. Nové rozměření bylo potvrzeno listinou,[6]) jíž zároveň daruje Děpold klášteru jednu sedminu cla v Habrech, šest sedmin má pak býti odevzdáno kastelánu v Čáslavě. Tím dostává se klášteru stálého příjmu, který vzhledem k důležitosti Haberské cesty jistě nebyl nepatrný a připomíná se i později v listinách klášterních.

Týž opat Heřman spolu s ostatními českými opaty účastnil se také smírného zakončení velkých sporů mezi mocí světskou

---

zení její nynější stavbou zámeckou. Stopy po zasypaném hradním příkopu před zámkem jsou dnes dokladem, jak asi musila ustupovati stavební minulost před potřebami obrannými. Srv. zápisky Sedláčkovy ve stát. úst. histor. v Praze.

[3]) Srv. V. Birnbaum, Stavitelství románské, české umění str. 40.

[4]) Friedrich CDB I. 169.

[5]) Nepočítáme-li nejasné svědectví z r. 1131 — že při rehabilitaci biskupa Menharta, podezřelého z úkladů proti Soběslavovi, bylo přítomno mimo biskupa Olomouckého Zdíka a Oty Bamberského ještě sedm českých opatů. Poněvadž bylo tehdy v Čechách jen sedm klášterů, byl by jeden z nich opatem Vilémovským. (FRB II. 213.)

[6]) CDB II. 107. Dobner, Mon. VI. 381, Reg. I. 227.

[7]) CDM II. 123. Novotný I. 3. str. 487 a 507.

a sebevědomou již mocí duchovní jednak r. 1219 v Kladrubech, jednak na Stožci v Rakousích, kde Přemysl I. v létě r. 1221 potvrdil svobody kléru v diecesi pražské,[7]) a hned rok na to jest opat Heřman prostředníkem ve sporu opata Břevnovského s opatem Bonifaciem Hradištským o újezd Hranice v diecesi Olomucké.[8])

1. června 1223 potvrzuje biskup pražský Pelhřim klášteru jako dar pana Sezemy z Kostomlat vesnici Opočnici za Labem ležící, kterou zmíněný pán klášteru daroval rozpomenuv se na spásu duše své a svých milých.[9])

Snad už za opata Heřmana či snad ještě dříve vznikají na území Vilémovském stříbrné doly, kde pracovali většinou němečtí horníci. O německé hornické kolonisaci svědčí jména hornických osad klášterních jako Mittelberg, Hohendorf, Sieghartsdorf, Scheiblisdorf.[10]) Doly byly klášteru jistě dobrým zdrojem příjmů, později dostávají řeholníci od Přemysla II. polovici urbarní daně z dolů na území kláštera se vyskytujících.[11])

Brzy zasáhly do života klášterního i vlivy cizí. Král Václav přidal se za sporu mezi císařem Fridrichem II. a papežem Innocencem IV. k císaři a zároveň s ním uznalo stanovisko císařovo i české duchovenstvo. Protivy vyvrcholily v Čechách r. 1243 za přítomnosti pap. legáta Alberta, bývalého arcijáhna pasovského, jenž v Čechách měl na prospěch papežův využíti touhy českého panstva po účastenství v politice zahraniční. Legát pak, obávaje prý se o svůj život, prchl z Čech. A tu 10. září 1243 vyhlásil horlivý papežský jednatel klatbu[12]) na hlavní odpůrce papežského programu v Čechách, opata Milevského, Postoloprtského a Vilémovského, protože prý rozkazu jim poslaného nechtějí uposlechnouti. Jakého rázu tento rozkaz Albertův byl, blíže známo není, ale sotva dotýká se sporu o obsazení Olomouckého biskupství, jenž tehdy právě byl vypukl.[13])

Avšak klatba nepomáhala, neboť opatové chráněni patrně svým králem jí nedbali a funkce církevní vykonávali. Následek této tvrdošíjnosti po užití nejvyššího kárného prostředku církevního proti viníkům samým bylo pokárání pražského biskupa

---

[8]) CDM II. 133.

[9]) CDB II. 241. Svědky byli: Jindřich z Novohradu se synem Vítkem, Ratmír ze Skvířiny, Hroznata z Poděbrad, Vilém z Kostomlat, Jan, syn Zbyslava z Bratřic, Mstidruh ze Žluštic, Soběhrd a Rozčalovic, Vad z Velelib, Předslav z Lučan, Pavlec z Jistbic, Purkart z Vesce. — K Opočnici přibyla někdy později — nevíme kdy — ještě jedna Bolice (?). Srv. též Mon. VI. 381, Reg. I. 312. Novotný, čes. děj. I. 3. str. 535 pozn.

[10]) Dnes Šejdov u Stoků.

[11]) Dob. Mon. VI. 390.

[12]) Reg. I. 467.

[13]) Svědčí tomu zároveň prohlašovaná klatba na arcibiskupa Salzburského, biskupa pasovského, řezenského a friesinského, kteří by jistě na vnitřních českých věcech církevních účastni nebyli.

Albertem Bohemem 24. října 1243, že nechává exkomunikované sloužiti mši.[14])

Kdy opatové byli klatby zbaveni není známo,[15]) ale nejpozději na poč. r. 1247, kdy i král Václav se cele přidal na stranu papežskou.

Nastoupením Přemysla II. nastává i pro klášter doba příznivá, ale je to už také nejvyšší vyvrcholení blahobytu klášterního. Pád Přemyslův znamená i pro osudy kláštera rozhodný obrat k horšímu.

Přemysl hned po svém nastoupení na podzim r. 1253 už 4. listopadu vydal pro klášter osvobození od různých břemen zemských,[16]) která tak těžce doléhala na poddané jiných vrchností, žádný pán ani úředník král. nesmí se bez dovolení klášterního usaditi na území klášteru náležejícím, aniž nutiti kohokoliv na statcích klášterních či dokonce sám konvent, aby živil na cestě buď jej sama nebo jeho družinu, ani nesmí klášteru ubírati pastvin pro své koně, jakž se tehdy často stávalo. Dále se týmž privilegiem dávají klášteru všechny pokuty, které byly dosud placeny za zlé skutky na území kláštera spáchané, za zabití či zranění člověka jakéhokoliv králi a jeho úředníkům. Zloděj, který byl na statcích klášterních chycen, mohl býti potrestán soudní mocí klášterní i na hrdle. Privilegium toto jest dalším pokračováním všeobecných exempcí duchovních, počatých pro diecesi pražskou už Přemyslem I. Pro poměr šlechty ke klášterním výsadám je příznačné podotknutí, že dosavadní uživatelé pokut, na území klášterním vybíraných, nemají se mstíti klášteru za zcizení těchto svých — jistě značných — příjmů ozbrojenými vpády, chtějí-li se vyvarovati hněvu králova. Na konec osvobozuje král klášter i všechny jeho poddané od tíživých robot zemských, od přeseky, nářezu, který při hojných cestách panovníkových s četným průvodem vyžadoval velkého nákladu od postížených osob a institucí, dále od právních povinností, svodu, železa, vody, kyje, meče, což poslední vlastně souvisí s udělením vyšší soudní pravomoci v obvodu statků Vilémovských. Hned rok potom, 29. září 1254 zemřel opat Heřman, neznámo kdy nastoupivší. Jeho nástupce Germanus vládl jen do r. 1260, kdy 5. října zemřel.[17])

V této době se děje také po prvé zmínka o sporech kláštera se sousedy, jež v dobách pozdějších, kdy klášteru záleželo na dosažení nových důchodů nebo udržení starých, jsou zvláště hojné.

---

[14]) že ani pražský biskup, tehdy Mikuláš, nedbal příliš na přání legátovo, je viděti z toho, že i hodnostáři při kostele pražském byli exkomunikováni a přece mši dále sloužili. Reg. I. 517.

[15]) Mimo opata postoloprtského Bertholda, který podrobiv se asi byl klatby zbaven už v září 1243.

[16]) Dob. Mon. VI. 382. Reg. II. 1.

[17]) MS XIV. G 12 v univ. knih. praž.

Tentokrát, roku 1256, slyšíme o sporu mezi farářem Hendrykem z Dlouhé Vsi, poddaným kláštera Vilémovského, a Benediktem, plebanem v Něm. Brodě, o kostely v Dlouhé Vsi a Mittelberku.[18]) Jak spor vznikl, není jasno. Snad ony vesnice, kdež byly doly, získal klášter od řádu německých rytířů v Něm. Brodě a na základě toho si činil nároky i na patronální právo ve zmíněných vsích. Spor byl veden vytrvale s obou stran. Řád německých rytířů, jímž byl plebán Benedikt ustanoven, žaloval snad i u kurie, neboť rozhodčím sporu, ač místo jest v diecesi pražské, jest biskup olomoucký Bruno, jenž zde vystupuje v hodnosti legáta apoštolské stolice. A v tomto případě byla pře rozsouzena ve prospěch německo-brodského plebána, poněvadž ani opat ani jeho nástupce se nedostavili k soudnímu jednání, ač byli vyzváni.

Spor tímto rozhodnutím asi ukončen nebyl, neboť po devíti letech r. 1265 opat Vilémovský Myslibor povoluje řádu rytířů německých, když spor byl rozhodnut[19]) v neprospěch kláštera pražskými kanovníky Antonínem a Angellem,[20]) které biskup pražský Jan z Dražic ustanovil soudci. Pokuta, klášteru Vilémovskému uložená, nebyla malá: plných sto hřiven stříbra.

Z rozhodnutí se dovídáme, že na opatském stolci seděl opat Myslibor. Kdy však nastoupil, nikde se nepraví. Také není přímých zpráv o stycích kurie papežské s klášterem v této době, ale pozdější potvrzení privilegií církevních[21]) ukazuje, že opat Myslibor a snad i jeho předchůdci dosáhli od papeže nějakých výsad. Jaké tyto výsady a pocty byly, není bohužel v listině udáno.

Opat Myslibor vedl ještě jeden spor, o důchody na Moravě. R. 1267 prokurátor opatův žaloval u biskupa Olomouckého Brunona[22]) jménem opata Vilémovského a Elvína, faráře v Uherčicích na Moravě, jež náležely klášteru, že opat Velehradský neplatí faráři Uherčickému každoročně povinného vědra vína z desátků, darovaných Konrádem z Hardeka, a že již po čtrnáct let vědra toho nedal. Opat Velehradský se hájil, že on sám zmíněných desátků nedostává, a proto tedy není povinen víno dávati. Jak pře skončila, známo není.[23])

Mluví se tu po prvé o patronátním právu Vilémovského konventu v moravských Uherčicích, kde později bylo zřízeno proboštství a kamž po dobytí kláštera se vypuzení mniši uchýlili.

---

[18]) Reg. IV. 719.

[19]) Reg. IV. 724.

[20]) Byl to Angelus z Pontecorva, v Čechách zdomácnělý Vlach.

[21]) Dob. Mon. VI. 385 a 386.

[22]) Dob. Mon. IV. 275. Reg. II. 209.

[23]) Při projednávání pře v Kroměříži účastnil se jednání z kláštera Vilémovského probošt Heřman.

Snad někdy koncem r. 1275 nebo začátkem 1276 nastupuje opat Jaroslav. Dalo by se tak souditi z toho, že požádal krále Přemysla II. o potvrzení privilegií i exempce z r. 1253.[24]) Přemysl žádosti opatově vyhověl a k privilegiu uvedenému připojil ještě další s datem 22. března 1276, v němž stvrzuje svoje první privilegium a pak dává klášteru polovici urbární daně z dolů na území klášterním, poddané kláštera osvobozuje od zemských dávek a sbírek a konečně je zbavuje povinnosti měniti od královských peněžníků na svých trzích peníze.[25])

Potvrzení prvního privilegia jeho vydavatelem může nasvědčovati tomu, že hrozba hněvem královým na sousedy kláštera příliš neúčinkovala a že klášter byl nucen dovolávati se pomoci královy v utrpěných křivdách. Nepřátelský poměr šlechty k duchovním vrchnostem nebyl v této době nijakou vzácností; pryštil z řevnivosti mezi šlechtou a duchovenstvem v dosahování světských statků. O názorech šlechty v této věci lze si učiniti představu ze sotva přehnaného výroku diecesní synody z r. 1267, že prý šlechtě „krádež zboží církevního jest pouhou chytrostí, oloupení a násilí proti kněžím poctivou udatností.“[26])

Stejný účel jako potvrzení královské, totiž zajistiti ochranu majetku a práv kláštera proti komukoliv, mělo privilegium papežské z května 1278,[27]) jímž papež Mikuláš přijímá klášter v ochranu papežskou a jímž potvrzuje všechny dary a výsady, dané konventu Vilémovskému od panovníků a šlechticů i od přechůdců Mikulášových na stolci papežském.[28])

III.

Po pádu Přemyslově.

Doba Přemyslova znamená pro klášter v ohledu hmotném dobu nejpříznivější. Pád králův působil zde vlivem zhoubným. Rok 1278 lze pokládati za příkrý přechod v dějinách kláštera. Od toho roku mění se zcela způsob jeho života hospodářského a klášter potom přes dvě století těžce zápasí. Příčiny leží v povaze doby.

---

[24]) Dob. Mon. VI. 390. Reg. II. 422.

[25]) Ustanovení toto jest pro klášter velmi důležité a pro poddané jeho neobyčejně výhodné, poněvadž tím byla učiněna přítrž odírání a podvádění venkovského lidu penězoměnci, nehledě už k znehodnocené minci, která se před tím výměnou dostávala nuceně do majetku selského.

[26]) Šusta: Dvě knihy českých dějin I. 181.

[27]) Mon. VI. 385. a 386.

[28]) Papež Jan XXI. pověřil opata Vilémovského r. 1276 spolu s opatem Kladrubským, aby uvedli Velislava v úřad kanovníka pražského, je-li nějaké místo uprázdněno. Reg. II. 439.

Po bitvě na Moravském poli Rudolf Habsburský podrobiv si Moravu vtrhl do Čech. První tento vpád přinesl klášteru škody nesmírné, jak praví kronikář, že z klášterů Prahy vzdálenějších Vilémov byl zhuben nejvíce.[1]) Rudolf totiž táhl se svým vojskem přes Německý Brod a Habry k Čáslavi a jeho dosti početné vojsko počínalo si v zemi mrtvého železného krále s naprostou libovůlí. Není divu, že nyní se jim hodil bohatý a vším zásobený klášter velice dobře. Vojsko Rudolfovo prodlévalo v okolí Čáslavě asi do konce listopadu, tedy skoro tři měsíce.[2])

Hospodářství klášterní, rozvrácené těmito nezvanými hosty, nemohlo se postaviti na nohy ani po jejich odchodu. Za vlády Oty Braniborského bezpečí zaručovala jen síla a v tom právě statky duchovní se šlechtou krok držeti většinou nemohly. A tak na znovuzřízení a zlepšení statků klášterních zase nebylo pomyšlení. Snad už nyní škodili tu klášteru Lichtenburkové, kteří později klášteru se přímo vnutili za správce a zlepšovatele klášterního jmění. Na dovršení všeho vpadl r. 1280 Rudolf touže cestou jako před dvěma lety do Čech, aby hájil zájmů svého mladičkého budoucího zetě. Jistě zase zboží klášterní trpělo od cizích vojáků, kteří při svém řemesle odnaučili se rozlišovati své a cizí.

Smutnou povinnost říditi osudy kláštera v těchto pohnutých, zlých dobách měl opat Jaroslav I. (zmínky o něm v l. 1276—1307).

V hlavách klášterníkům rozhošťuje se starost, jaká bude budoucnost kláštera. Vidí, že zmatky v zemi české nedovolují, aby v klidu zřetel svůj obrátili k věcem klášteru vlastním, k modlitbám a rozjímání. Opat jest nucen zajistiti si důchod z vesnic jinak než obděláváním statků vlastními silami a na vlastní náklad. Tak dochází k úplné změně způsobu hospodářství, jak ostatně i jinde v této době se dálo. Nejlepším řešením se zdálo pronajmouti majetek za dobrý úrok, čímž bez velkých starostí by byl klášterníkům zabezpečen stálý důchod. Snad už před tím klášter začal přeměňovati české vsi pod purkrecht, ale první přímou zprávu o tom máme z 6. března 1279, kdy opat Jaroslav rozděluje statky klášterní ve Vlačicích[3]) a Bučicích u Žlebů

---

[1]) F R B II. 332.

[2]) Mínění, že by klášter kol roku 1278 měl na 380 mnichů a kleriků, kteří prý byli dokonce s to klášter proti četám Rudolfovým ubrániti, jak praví Ziegelbauer v Historia Brevnoviensi, nelze přijmouti, neboť nemáme žádné opory v zachovaných zprávách. Srv. Vacek, Sociální dějiny české.

[3]) Ve vesnici Vlačicích si klášter ponechal pouze tvrz a jedno popluží, které s počátku podržel sám, později pak také pronajímal různým zemanům, kteří za to zastávali do jisté míry úkol klášterních manů, majíce za povinnost chrániti, kdyby toho bylo třeba, klášterní jmění a zboží před cizími nájezdy. Takovým nájemcem na Vlačické tvrzi je r. 1381 Koňata a na poč. století XV. Beneš a Mikuláš.

mezi osadníky neznámého původu[4]) a dává jim je právem německým.[5])

Opat Jaroslav snažil se ze všech sil přes těžkou dobu nejen rány, jež klášter utrpěl, zahojiti, ale majetek dle možnosti zlepšiti. K tomu směřovala koupě dvou vsí, Heřmanic a Malejova,[6]) se vším příslušenstvím, lesem zvaným Kozojed u řeky Doubravice i s právem rybářství v této řece i s právem patronátním ke kostelíku v Heřmanicích od synů Smila z Lichtenburka Jindřicha, Smila a Rajmunda.

A jako bylo činem nejvýš prospěšným ze staršího majetku vyloučiti majetek a snad i nepříznivé vlivy cizí, tak jistě v zájmu řádné správy byly a k většímu zisku vedly výměny statků vzdálenějších se statky blíže ležícími, obzvláště když tyto nebyly o nic horší, jak výslovně uvádí potvrzení biskupské, jehož se jedné takové změně dostalo.

Tak roku 1282[7]) vyměnil Jaroslav s biskupem Tobiášem z Bechyně část vesnice Sulice[8]) za Biskupice a dvůr v Markovicích[9]) s patronátním právem k tamějšímu kostelu sv. Jiří.[10]) Patronátní právo tam skutečně klášter vykonával hned od počátku, neboť již r. 1284 týž biskup Tobiáš z Bechyně potvrzuje zde faráře Čecha, který sem byl presentován opatem Vilémovským. Poněvadž asi v Markovicích nebylo pozemků klášterních, z nichž by farář mohl býti živ, konvent přidělil mu ze starodávné klášterní vsi Zehub desátek a příjmy,[11]) za to měl markovický kněz odváděti ročně na sv. Petra a Pavla, v den patronů kláštera, tři libry vosku.

Roku 1288 zastavil opat Jaroslav panoši Jistislavovi, synu pana Blecha z Chlumu, pustou ves Rušinov za 10 hřiven do jeho života, aby ji kultivoval a lidem znovu osadil. Tato vesnice patří asi mezi ty osady, které nájezdy buď po smrti Přemyslově nebo za pozdější vlády syna jeho Václava byly zpustošeny. Je to také první příklad zástavy klášterního zboží. A takových případů do zániku kláštera bylo ještě dosti.

V této zástavní smlouvě vystupuje klášter zjevně jako dobrovolný zastavovatel, ač radostí mu to jistě nepůsobilo. Činí

---

4) Byli to asi někteří měšťané čáslavští, jak svědčí míra, z Čáslavě přejatá, a ještě více jména pozdějších nájemců.

5) Mon. VI. 384: iure theutonico quod et purkrecht dicitur.

6) Mon. VI. 386. Reg. II. 539.

7) Mon. VI. 387. Reg. II. 553.

8) Sulice, ves u Jílového na Sázavě. MS XXV. arch. cap. prag. fol. 11.

9) Dnes samota u Žlebů.

10) Ukazovalo by to na přátelský poměr biskupa Tobiáše k opatu Jaroslavovi, jenž, je-li zmínka ve formuláři Tobiáše z Bechyně správná, byl tímto i poslán za neznámou záležitostí k patriarchovi do Cařihradu (Ed. Novák, str. 154). Současně by to bylo dokladem vysokých schopností

si výjimky, požaduje zástavní cenu, třebas malou, poněvadž vesnice byla pustá. Lesy k vesnici patřící zůstaly klášteru i se svými užitky.

Jak jinak se jeví postavení kláštera ve smlouvě, kterou uzavřel téhož roku 1288 se Smilem a Oldřichem z Lichtenburka,[13]) a jíž postoupil těmto dvě opuštěné vsi za Labem, jmenovanou již Opočnici a Bolici. Sice se tu dávají rovněž vesnice opuštěné a hodně vzdálené, že skoro se zdá, jako by je klášter bez pomoci zvenčí nemohl zaříditi, ale přes to tón celé smlouvy jest úplně odlišný od smlouvy s Jistislavem. Jediné ustanovení, že nesmí býti nic zcizeno a že vesnice vrátí se po smrti obou pánů zpět ke klášteru, je ustanovení samozřejmé a běžné. Jinak klášter ze smlouvy neměl užitku. Konvent musí se spokojiti jakýmsi více formálním slibem ochrany a přátelství se strany Lichtenburků. — Právě toto ustanovení poslední působí na vzdáleného pozorovatele dojmem, že mezi Vilémovem a Lichtenburkem nebyl poměr dobrých sousedů, nýbrž že moc Lichtenburků se dívala závistivým a lačným okem na hospodářský rozkvět kláštera. Tak získání fojtství v zalabských vesnicích se nám jeví jako předzvěst útoku na državu Vilémovskou, který vedl potom k fojtství Lichtenburků nad nejsoustředěnější částí majetku klášterního, nad újezdem Bojanovským.[14])

Následujícího roku (1289) dovídáme se, že opat Jaroslav, snad v řetězu ostatních činů pro ozdravění klášterního hospodářství, už někdy dříve dal do doživotního nájmu nebo zástavou vesnici Pavlov na Sázavě zemanovi Druhovi a nyní jeho syn Konrád z Rochova, asi man žlebského kastelána, přiznává,[15]) že přejal tuto ves a zavazuje se, že ji před svou smrtí vrátí bez odporu a bez obtíží. Zda byla vesnice postoupena a za jakou cenu, nikde se nepraví.

Teprve po 11 letech své zdánlivé i skutečné vlády byl král Václav II. požádán, aby privilegium svého otce, od něhož se tolik lišil, potvrdil. Učinil tak za svého pobytu v Hradci 23. dubna 1289[16]) a přísně zakázal utiskovati klášter a jeho poddané proti

---

Jaroslavových, jehož osobnost svědčí také o pokračující převaze českých mnichů v našich klášteřích, z nichž některé byly do té doby vždy panstvím cizinců. Srv. Šimák, Kronika čs. I. 440.

[11]) Dob. Mon. VI. 388.

[12]) Pa III. 363. Reg. II. 620. Mon. VI. 389.

[13]) Mon. VI. 389.

[14]) Zap, v čl. Lichtenburk, PA I. 248 píše, že Záviš z Falkenštejna byv r. 1287 přepaden Hynkem z Lichtenburka, prchl do kláštera Vilémovského. T. j. omyl, neboť F. R. B. IV. 31. jasně praví, že se utekl do kláštera Opatovického. Nelze tedy už z této zprávy vyvozovati nepřátelství mezi Vilémovskými a Lichtenburky.

[15]) Mon. VI. 391. Reg. II. 637.

[16]) Mon. VI. 390. Reg. II. 636.

svobodám Přemyslem II. propůjčeným. Toto jest jediná listina, která svědčí o styku kláštera s osobou učeného krále.[17])

Smrtí Václavovou r. 1305 nastávají klášteru jistě doby horší, neboť valně pokleslá moc panovnická za jeho nástupců nedovede zadržeti bujnou zvůli příslušníků vyšší šlechty. Ale jak působila skutečně na osudy kláštera vláda Václava III. a boje za Rudolfa I., jímž snaží se na trůn český vstoupiti první Habsburk, nevíme. Stejně jsou nám neznámy děje za bezvládí, kdy na hradě pražském seděl bezmocný Korutanec Jindřich. Klášter jistě se neúčastnil politiky, neboť tuto stránku úplně na se vzaly kláštery cisterciácké, rázu modernějšího, jichž vzdělaní opatové svým rozhledem mohli se pustiti i do odvážné politiky celostátní. Kláštery benediktinské v této době žijí většinou jen životem vnitřním, jako by za zdmi klášterními neexistoval svět se zájmy širšími. Vidíme však v této době, za Rudolfa I., Jindřicha a pak za krále Jana, že se šlechtici snaží hojiti na útraty klášterů a to bez ohledu na to, jakému řádu klášter patří.

Snad nechybíme, když takovou snahou budeme vykládati směnu statků mezi klášterem a Rajmundem z Lichtenburka. Rajmund z Lichtenburka vězel v dluzích a lépe se mu hodil výtěžek ze stříbrných dolů než menší důchod z vesnic a dvorů. Dochází ke směně mezi ním a klášterem.[18]) Opat Jaroslav, který nyní už přes 29 let řídí osudy kláštera, dostal městečko Smrdov s hradem a patronátním právem i trhem svobodným, pak vesnice Zboží, Bačkov, Štěpánov, Lubné, Bohušice. Za to vzdal se vzdálenějších vesnic Mittelberku, Hohendorfu, Sieghartsdorfu, Langendorfu, Scheiblisdorfu, Kochansdorfu, Řečice, Závidkovic, Radostovic a Dětřichovy Lhoty. Pro klášter byly v těchto vesnicích se nacházející doly[19]) navždy ztraceny, ale nelze také říci, že by nově získané vesnice byly pro klášter úplně bezcenné, neboť ležely v blízkosti staršího zboží klášterního, s nímž nyní utvořily souvislý kruh. Zdá se, že byly také úrodnější než statky zcizené, jichž cena ležela především v jejich stříbrných dolech.[20])

Opat Jaroslav zemřel někdy mezi rokem 1307 a 1315. Jeho nástupcem se stal opat Budík. Jaký to rozdíl mezi oběma! Jaroslav se nám všude jeví jako člověk ku podivu obratný v jednání světském, jako dobrý obchodník a hospodář, který chce vše vyříditi smlouvou, a úmluvami dosahuje dobrých výsledků. Ale nikde nevidíme, že by se někomu opřel mocí.

---

[17]) Z doby krále Václava jest zachován formulář Zdeňka z Třebíče, podle něhož Václav II. potvrzuje klášteru jeho privilegia. Mluví se tu o opatu Janovi, ale poněvadž Zdeněk zaměňuje často jména míst i osob podle libosti, bylo by pochybno na ně stavěti, zvláště když opat Jan nikde jinde jako opat Vilémovský se nejmenuje, kdežto jméno opata Jaroslava se vyskytuje v pramenech po celou dobu vlády Václavovy.

[18]) 11. října 1307, Dob. Mon. VI. 392.

[19]) Výnos zdejších dolů však brzo zde poklesl tou měrou, že král

Naproti tomu opat Budík — můžeme-li ovšem souditi na povahu muže, o němž se jedná, z jediné, třebas obsažné zmínky — jevil by se nám jako člověk hodící se dobře do rozbouřených dob panství Jindřicha Korutanského a pak krále Jana. Dovede i se zbraní se postaviti svým světským sousedům, jichž čeleď jistě dobře uměla vládnouti mečem.

Snad za nějaký vpád pana Hrabiše z Paběnic, o němž se však nemluví, opat se pomstil rovněž vpádem a statky nepřítelovy znamenitě poplenil. Pych tento byl potrestán r. 1315 soudem pražským pokutou 330 kop grošů.[21]) Klášter buď že peněz neměl nebo se mu zdálo, že bude na tom lépe při jiném způsobu řešení, vzal za prostředníka bratra pana Hrabiše Oldřicha, scholastika pražského, a tu sjednáno, že pan Hrabiše dostane se svou manželkou Svatošnou klášterní ves Oustupky na Ohebce i s horou Oheb do života. Po smrti obou měla se ves vrátiti zpět ke klášteru a rovněž v tom případě, kdyby pan Hrabiše nebo někdo z jeho rodiny stavěl na Ohbi tvrz nebo opevnění.

Z celého zápisu není viděti přílišné přátelství a to se potvrzuje celým pozdějším jednáním Paběnických. Užitek, který jim plynul z vesnice, zdál se jim později snad malý vzhledem k výši stanovené pokuty. Proto Paběničtí nevrátili po smrti Hrabišově Oustupky. Synové jeho Petr z Paběnic a Oldřich z Vildštejna dostali později — ať už dobrovolně nebo z donucení — dědinu znovu ve fojtství od opata Petra, nástupce Jaroslava II., a snad dostali i dovolení stavěti tvrz. Nejen že postavili tvrz na vrchu Ohbí, ale Oldřich si postavil tvrz i na protějším břehu, podle níž potom se psal z Vildštejna. Teprve roku 1348 vracejí klášteru horu Oheb — o vsi samé se vůbec nemluví — prý pro spásu duše své a svých rodičů, a prohlašují, že se vzdávají všech práv na toto místo jménem svým a svých dědiců.[22])

Někdy roku 1316 či 1317 zemřel opat Budík a nastoupil opat Jaroslav II. (1317—1327).[23]) A jako za jeho jmenovce i nyní klášter byl navštíven těžkými pohromami, tak těžkými, že věru těžko říci, co zadalo ránu smrtelnější a lépe mířenou bohatství klášternímu, zda doba bezprostředně po pádu Přemyslově, či doba Janova. Největších běd za Jana Lucemburského zakusil klášter asi za marného boje králova proti vzrostlému sebevědomí šlechty pánské. Upřímná slova Dalimilova, že král po svém útěku do Chebu byl vzat na milost u šlechty, vysvětlují nám celý stav

---

jen aby prý ty doly vzkřísil, musil Jindřichovi z Lipé ponechati celou polovičku výtěžku horního. (Šternberk, Urkundenbuch 68, 69.)

[20]) Potvrzení biskupa Jana z Dražic, Mon. VI. 394. Reg. II. 932. Převorem byl tehdy Bohuslav, proboštem Pavel.

[21]) Mon. VI. 395, Sedláček: Hrady I. 154. Reg. III. 102.

[22]) Dob. Mon. VI. 406.

[23]) Mon. VI. 397. Reg. III. 187. Tehdy byl převorem Václav, proboštem Pavel.

země české. A jsou nám i vysvětlením a potvrzením slov, jimiž odůvodňuje opat Jaroslav II. postoupení vesničky Lipničky, s pustým dvorem a kusem Sázavy Markvartovi, řečenému Černý, nadosmrti. Jakoby cítil, že to již povede k trvalému zkrácení majetku klášterního.[24])

V postupní smlouvě je vylíčen — sotva přehnaně — celý stav statků klášterních i jeho poddaných, jejž můžeme za tehdejšího pobouření hladiny politického života tušiti vlastně v celých Čechách.

Opat praví, že z dopuštění Božího statky byly zpustošeny rukama mocných násilníků a tyranů — jichž jmen opatrně nepronáší — a krutost jejich prý šla tak daleko, že všecko zničili tak, že lidé nejen byli zbaveni všech věcí potřebných, ale i hladem umírali; ale i ti, kteří na živu zůstali, nemajíce ani nutného chleba, jakousi nelidskostí jati, jako psi zuřivě sami sebe požírali a klášteru zanechali jen pusté vesnice. Konvent tak zbaven svých obvyklých důchodů byl postižen naprostou chudobou, z níž prý nemůže nijak vybřednouti, leč postoupením zmíněné vsi Lipničky. V takovém postavení ovšem náš klášter nebyl tentokráte sám; tehdy zaklepala bída i na dvéře bohatých jindy refektářů a nejeden opat skláněl hlavu obtíženou starostmi o nejbližší budoucnost.

Můžeme se právem domnívati, že právě tyto starosti způsobily ujednání přátelských smluv s některými kláštery téže řehole. V oktavu Nanebevzetí Panny Marie r. 1318 ujednána opatem Jaroslavem II. vzájemná pomocná smlouva mezi klášterem Vilémovským a Postoloprtským.[25]) Takovými smlouvami aspoň poněkud se stírá na prospěch zúčastněných klášterů osamocenost a až škodlivá samostatnost klášterů benediktinských, kterouž se lišily od jednotné řádové správy cisterciáků a premonstrátů. V našem případě bylo smluveno, že bratři, kteří z Vilémova přijdou do Postoloprt, mají požívati rady, pomoci i útulku, jako by byli bratřími kláštera postoloprtského. Stejně se mělo jednati s Postoloprtskými v klášteře Vilémovském. A kdyby v některém klášteře některý bratr zemřel, tu v druhém klášteře zaň mají býti konány zpěvy, modlitby a pobožnosti. Má zaň býti slouženo 30 mší, jakoby se jednalo o domácího příslušníka. Ku konci jedná se o vzájemné pomoci, kdyby některý klášter utrpěl hmotné škody. Kdyby byl jeden klášter zpustošen, má býti druhý obnoven, jenž zde má pomáhati dle svých sil a možností. — Tato

---

[24]) Pokud se týče Lipničky, zdá se, že se už nikdy nevrátila ke klášternímu majetku. Snad bylo náhradou, že Domaslav z Lipničky, potomek Markvarta Černého prodal klášteru r. 1368 dva lány ve vsi Bousovně za 50 kop grošů, což bychom mohli v tomto případě vykládati za jakousi výplatu zástavy. Následujícího roku (1369) pak daroval (Mon. VI. 427) klášteru ještě část Sázavy mezi Pavlíkovem a Leštinkou, která kdysi byla v majetku kláštera, aby prý rodiče i on sám byl účasten modliteb, jež se v klášteře dnem i nocí konaly.

smlouva z r. 1348 nezůstala jedinou a později Vilémov uzavírá podobné s kláštery jinými.

Podle pozdějších zpráv nadělal prý opat Jaroslav klášteru mnoho dluhů,[26]) a neváhal prý užíti přátelské, ale nekřesťanské pomoci židovských lichvářů v různých městech, zvláště v Kutné Hoře. Ale hledati pomoc u Židů bylo zvykem i v jiných klášteřích i těch, které nebyly v tak veliké hospodářské tísni, v jaké se zdál býti klášter náš. Velice často, tehdy i později, bylo lze mezi židy koupiti bohoslužebné náčiní, věc posvěcenou. Díváme-li se na hospodaření Jaroslavovo majíce na zřeteli shora uvedený stav na klášterních statcích, nelze než opata omluviti a říci, že v daném případě nemohl jednati jinak. Stejnou asi nutností byl veden při prodeji majetku klášterního, který v neznámé době byl získán v Praze. Opat Jaroslav prodává 15. května měšťanu Albertu Štukovi vinici[27]) ve Vršovicích za 80 kop grošů pražských. Zase je to snad jeden akt z marného ozdravovacího zápasu opatů. Klášteru zůstal podle dalších zmínek ještě dům ve farnosti u sv. Jiljí.[28])

Zajímavé jest, že r. 1324 papež Jan XXII. ustanovuje opata Vilémovského spolu s opatem Hradištským a opatem Skotů ve Vídni za ochránce kláštera třebíčského, který prý byl v této době zkracován ve svém majetku i právech nejen osobami světskými, ale i duchovními.[29]) — Jiným měl pomáhati, sám si pomoci nedovedl!

Jaroslav II. také prožil poslední útok lichtenburských pánů na statky svého kláštera. Těžko jest věřiti, že by opat dobrovolně přistoupil na odstoupení celého újezdu Bojanovského, z něhož jistě aspoň nějaké dávky klášteru šly. Spíše se zdá, že se jedná o nucené svěřenství, jaké nebylo řídké ke konci stol. XIV. a začátkem XV. Država kláštera byla zmenšena — podle smlouvy aspoň na dobu života pana Jindřicha z Lichtenburka — o největší celek, o statky na východ od hřebene Železných hor a tím zůstaly klášteru statky podél Sázavy, v okrsku Haberském a Smrdovském a pak v největší blízkosti kláštera. A také tímto zbývajícím majetkem klášter ještě nemohl volně disponovati, neboť vidíme z různých zápisů a listin, že v mnohých těchto vesnicích na dvorech sedí zemané buď právem vzájemným statky tyto držíce, — což ještě přinášelo klášteru užitek — nebo jen právem zástavním do života nebo do splacení. V tomto světle jeví se

---

[25]) Dob. Mon. VI. 398. Reg. III. 191.

[26]) Reg. III. 521.

[27]) Reg. III. 344.

[28]) Dům tento se připomíná ještě roku 1406, kdy jeho správce byl Šindela, a r. 1408 opat Třebíčský Naček v tomto domě má jakési jednání. (Aeta Jud. IV. 34. V. 112.)

[29]) CDM. VI. 97.

nám postoupení újezdu Bojanovského největším hromadným scizením práv klášterních za celého jeho třístaletého života.

Ve zmíněné listině,[30]) kterou možno vročiti někdy před rok 1327,[31]) se dovídáme, že Jindřich z Lichtenburku do své opravy újezd Bojanovský, úplně prý zpustlý a od delší doby neobdělávaný. Jsou to vesničky Bojanov, Polanka, Proseč, Mozančí (podle Sedláčka Prosička u Nasavrk), Krásné, Bradlo, Travný, Travenec, Hodonín, Mladňov, Hradiště, Lhotice, Hluboká, Lazy, Vrčov, Hlína, Kovářov, Potrkov, Slanín,[32]) Výskov, Šiškovice, Lučibořice, Holín, Hořovčí (či Hošelec?). V celém újezdu Boja novském se klášter vzdává vůbec všech práv a všeho společenství na užitek. V celém tom širém kraji si konvent ponechává jedinou vesničku, Křižanovice, kde budou sídliti hajní a klášterní rybáři na řece Kamenici (Chrudimce).[33])

Zmínili jsme se již o tom, že vláda Janova neměla pro klášter účinků dobrých. Poměry byly asi pro všechny kláštery české stejné, neboť stále zůstávaly pokladnicí královou, odkudž král bral peníze pod jménem darů nebo jako nucené půjčky. Města jako celek peněz poskytnouti nemohla, majíce svoje hospodářství ještě příliš nerozvinuté, tak že i poměrně nepatrné náklady na potřeby samého města mezi měšťanstvem velice těžce se sháněly. Půjčky od bohatých patricijských rodin měšťanských nebo od pánů rázu Jindřicha z Lipé byly neobyčejně drahé a bylo je nutno zaručiti zástavou některých hradů a zboží.

Proti tomu bylo poměrně lehké žádati příspěvky na diplomacii a výpravy královy na klášteřích, čehož král užil r. 1317 i při klášteře Vilémovském, nic se neohlížeje na jeho tíseň.[34]) To už byl opatem Petr I., který nastoupil někdy mezi rokem 1324 až 1327.

Roku 1341 vypravil se opat Petr ku králi, aby od něho dosáhl potvrzení cla v Habrech, které postupem času celé dostalo se do rukou kláštera — nevíme, kterým panovníkem jsouc darováno. Vedle toho žádal, aby král přesně určil z čeho a kolik se má platiti. Až dosud byly s vybíráním cel velké potíže a pro klášter nepříjemnosti, spojené se ztrátou celního poplatku. Král Jan skutečně dal vše vyšetřiti povolav si sousední zemany, kteří

---

[30]) Dob. Mon. VI. 400. — Reg. III. 594.

[31]) Listina nese datum 1329 bez udání dne vydání. Poněvadž však máme listinu z 6. června 1927, kde se jmenuje opatem již Petr (Reg. III. 521.) a praví se, že opat Jaroslav byl kdysi opat, lze se domnívati, že v listině v újezdu Bojanovském jest omyl v datu. Jinak bychom byli nuceni přijmouti nepravděpodobnější domněnku, že snad opat Petr v listině 1327 uvedený již po 2 letech zemřel a že nastoupil po něm Jaroslav (III.) a ten byl po několika letech ustoupil Petrovi (II.). Ovšem otázku určitě rozhodnouti zabraňuje nám sporost pramenů.

[32]) Neznámé polohy.

[33]) Převorem jmenuje se Všeslav, proboštem Václav, cellariem Budaj. R. 1327 jsou už převorem Slavata, cellariem Bořislav.

měli na druhu a výši cla největší zájem. Byli to Zdeněk z Vícemilic, Zdeněk z Maléřova, Zdeněk z Kuříma, Petr z Olešné, Ješek z Chvalovic a Slavibor z Kněnic a na základě jejich přísežné výpovědi byl určen jakýsi celní tarif. Celá listina, vydaná na Horách Kutných, poskytuje nám pěkný pohled na ráz obchodu, jaký býval v tomto kraji staré stezky haberské.[35])

Svým rozhodnutím však Jan Lucemburský nezabránil, aby klášter nebyl na clech okrádán podloudnictvím nebo i veřejným přecházením celního území bez zaplacení povinného poplatku ze zboží a povozu. A král, asi na novou žádost opata už 13. ledna 1342, tedy ani ne měsíc po vydání oné první listiny (20. XII.), vydává opatu povolení, aby směl lidi, klášteru na clu škodící zastaviti, a k placení přinutiti kdekoliv v království.[36]) Aby opat povolení tohoto mohl užíti, úředníci jsou povinni všude jménem královým opata podporovati.

Karel I. nastoupiv, pevnou rukou všude zaváděl pořádek a jistě i našemu klášteru věc tato byla ku prospěchu.

Mohl se těšiti zase jednou bezpečnosti svého majetku věda, že u krále zbožného v míře neobyčejné vždy dovolá se právní pomoci proti přehmatům sousedů.

To už seděl na stolci opatském Ondřej I. Opat Petr zemřel někdy po roku 1342, kdy se naposledy děje o něm zmínka.[37])

Opat Ondřej pěstoval styky s ostatními kláštery benediktinskými a z těchto přátelských styků vzrostla smlouva kláštera Vilémovského s klášterem sv. Jana na Ostrově.[38]) Byla sjednána r. 1348 den před sv. Janem Křtitelem — opat Ondřej se asi účastnil nějaké domácí slavnosti kláštera Ostrovského v den patrona jeho kostela. Slavné znění této nové smlouvy jest úplně stejné jako ve smlouvě s klášterem postoloprtským a lze se tedy důvodně domnívati, že ona první smlouva byla vzata za vzor k této smlouvě druhé.[39])

Karel I. prospěl klášteru nejen zavedením právního řádu, ale přímo tím, že dal r. 1352 městečku Vilémovu právo týdenního trhu v úterý se všemi právy, zvyky a užitky, jakým se těšila města královská.[40])

---

[34]) Reg. III. 521.

[35]) CDM VII. 266. Reg. IV. 424.

[36]) Mon. VI. 402. Reg. IV. 429.

[37]) O opatu Petrovi se mluví r. 1335 (Reg. IV. 49) a 1440, kdy dává Karlovi z Uherčic 3 lány ve vsi Uherčicích do života (Reg. IV. 306, CDM VII. 195, Dob .Mon. VI. 402).

[38]) Dob. Mon. VI. 404.

[39]) Stejně jako později byla vzorem podobné smlouvě s klášterem podlažickým, nejmladším druhem v řadě českých klášterů benediktinských.

[40]) Dob. Mon. VI. 409.

Věc tato měla jistě znamenitý účinek, neboť klášteru se tím otvíraly nové zdroje příjmů jednak přímých, jednak nepřímých. Byly to jednak poplatky trhové, pokuty, ale i samo zlepšení majetkových poměrů obyvatel Vilémovských dovolovalo ukládati dávky ve větší míře než dosud.

Zároveň byla povýšena dosavadní klášterní vesnice Habry na městečko a dostala rovněž právo týdenních trhů a to v pátek. I to přinášelo klášteru užitek. Zdá se nám ovšem divné, že tato dvě města Vilémov a Habry podobná privilegia nedostala už dříve, když se tu odedávna vybíralo clo a obchod zde měl jaksi přirozený podklad.

Z roku 1358 máme první přesnou zprávu o čestných odznacích církevních, jež papež propůjčil Vilémovskému opatu. Papež Innocenc VI. na prosbu arcibiskupa pražského Arnošta z Pardubic dovoluje opatu Vilémovskému Ondřejovi, aby užíval při bohoslužbě biskupských odznaků a uděloval lidu slavnostní požehnání, aby tak v důstojnosti nezůstal za ostatními českými opaty svého řádu.[41]) Ovšem pocty této dostávalo se Ondřejovi jen osobně, jeho nástupcové odznaků těchto užívati nesmějí.

Brzo po tom r. 1365 žádal u papeže Urbana V. konvent o inkorporování fary ve Valči. Žádost svou odůvodňoval tím, že prý klášter leží mezi železnými horami v kraji, kde není velké bezpečnosti a má prý velké povinnosti pohostinské poutníkům tudy se ubírajícím. Těmto svým povinnostem prý by nemohl dostáti, kdyby neměl statky ve velké vzdálenosti od kláštera.

Ba ani sami by se nemohli mniši uživiti.[42]) Vzdálené tu statky jsou prý položeny ve Valči, kde má klášter patronátní právo a kdež musí ustanovovati kněze světské. Správa statků by byla nejlépe opatřena, kdyby tam mohli býti dva mniši laici, což však by bylo proti ustanovením řehole. Žádá tedy klášter, aby kostel ve Valči byl inkorporován, aby tak zmizely kanonické překážky pro pobyt některých bratří na tomto místě. Papež požádal arcibiskupa pražského, tehdy Jana Očko z Vlašimě, aby mu podal dobrozdání o celé věci.[43])

---

[41]) Mon. Vat. II. č. 751. .... cum omnibus aliis abbatibus eius ordinis in dicta dioecesi hujus modo privilegia a sede apostolica sint concessa.

[42]) CDMor. VII. 308. Nářky kláštera byly v žádosti jistě přehnány. Klášter neležel ani mezi Železnými horami, nýbrž pod nimi, kde nebylo tak zle, jak líčí žádost, i když se vmyslíme v tehdejší nevlídnější poměry přírodní.

[43]) Dob. Mon. IV. str. 365, č. 272.

[44]) Mon. Vat. V. č. 71 a 72.

[45]) Arcibiskup pražský r. 1386 potvrzuje klášteru, co bylo o celé věci s relací k papeži, protože prý se tato relace cestou k papeži ztratila. Lze z toho právem souditi, že klášter toto potvrzení chtěl jako doklad k nové žádosti. (Sib. Er. V. 236.)

Zdá se, že tentokráte nebyla žádost vyřízena příznivě, neboť r. 1383 arcibiskup pražský znovu podává dobrozdání s inkorporací Valčské fary (klášter prý tu měl spory o patronátní právo se světskými lidmi) a zároveň o faře u Panny Marie na Vilémově mimo zdí kláštera, jež byla opravována dosud mnichy opatem ustanovenými, ale nyní už třikráte protiprávně měla za správce kněze světské.[44])

Klášter žádal později znovu[45]) a také s inkorporováním far v Uherčicích, Litobratřicích a Libicích. Tentokráte se jeho snaha setkala s výsledkem lepším než po prvé. Bylo to teprve roku 1393, když papež Bonifác IX. dal zmíněné fary klášteru s právem, aby za faráře byli ustanovováni i řeholníci[46]) kláštera, čímž však nikterak nejsou zbaveni dávek a platů, jimiž jsou jako faráři svému biskupu povinni.[47])

Brzo také dovídáme se o sporech konventu se světskými kněžími na farách, patřících pod jurisdikci kláštera. Klášter tak jaksi splácí svůj tribut době. Spory takové totiž byly hojné i jinde a způsobeny byly hlavně otázkami hmotnými. Fary měly často tučné důchody a klášter, držitel patronátního práva, chtěl se části těchto důchodů zmocniti; nebo jindy zase chtěl světský kněz na základě nějakých starších listin nebo tradice svoje důchody zvětšiti na úkor řeholníků. Tak vzniká postupem času jistá nevraživost mezi kněžstvem řeholním a světským, vybíjející se čas od času ve zmíněných soudních sporech.

R. 1369 farář na faře Vilémovské[48]) Jan žaloval opata a konvent v Praze u konsistoře, že prý řeholníci užívají polí, ležících v jeho farnosti v obvodu vesnic Syrakovic a Spytic, a 11 let mu z nich neplatí povinného desátku. Tím prý dluh vzrost na 15 kop.[49])

Tentokráte se klášter postavil požadavku na odpor s úspěchem. Opat Ondřej, poslav do Prahy prokurátora Petra z Bechyně a Valentina z Hlavné, tvrdil, že zmíněné statky jsou obdělávány přímým nákladem kláštera déle 100 let a že není pamětníka, jenž by mohl říci, že by kdy klášter faráři nějaký desátek platil. Soud uznal odpověď opatovu za dostatečnou a dal

---

[46]) CDM XII. 264. Dob. Mon. IV. 385. Dudík, Iter rom. II. 27.

[47]) Bohužel klášter se dlouho inkorporací fary ve Valči netěšil, neboť roku 1402 zrušil papež Bonifác IX. celou řadu inkorporací, mezi nimi i těch, jež byl sám udělil. Mezi těmito byla také inkorporace Valčská. Papež dosadil zde ihned Jana Petra z Křižanova (Mon. Vat. V. 202). Jeho nástupce Innocenc VII. praví roku 1404, že patronátní právo ve Valči má opat Vilémovský, ale osazení fary je výhradou papežskou. Dosazuje tam Bernarda Mikuláše ze Lhoty, mnicha kláštera Vilémovského, jemuž se klade podmínkou znalost latiny a lat. zpěvu. (Dob. Mon. IV. str. 397, č. 344.)

[48]) Ve městě pod klášterem, v klášteře farní duchovní správu obstarávali mniši sami.

[49]) Mon. VI. 424.

mu za právo, kdežto kněz Jan odsouzen zaplatiti útraty sporu. Spor tento nezůstal ojedinělý.

Roku 1378 dovídáme se o sporu kněze Tvrdka z Týna s konventem o kostel ve Vilémově. Tento spor klášter prohrál.[50])

Byl dokonce na klášter uvalen interdikt, za něhož zemřel roku 1378 opat Ondřej.[51]) Teprve interdiktem přinucen klášter povolil a interdikt sňat r. 1379. Stručná zmínka v aktech konsistoře pražské nepovídá nám nic bližšího o podstatě sporu.[52]) Dohoda konventu ke smíru nebyla asi provázena činy, neboť máme z dubna zmínku o této při z února 1379, podle níž Tvrdek z Týna jmenuje svoje prokurátory proti opatu, konventu a jejich presentovanému. Jaký byl konečný výsledek celé pře se z akt nedovídáme, ale 9. září 1379 jmenuje se Tvrdek jako plebán ve Vilémově.[53]) Z toho lze souditi, že nakonec spor přece vyhrál.[54])

Povýšení podanských městeček je jediné dobrodiní kláštera Karlem udělené, o němž se z listin výslovně dovídáme. Ale nemůžeme pochybovati, že tento zbožný král nedržel nad klášterem svou ochrannou a štědrou ruku i jindy. Jmenovitě podporoval různé žádosti opatů, posílané papeži.[55])

Ještě za života Karlova, snad počátkem roku 1378, zemřel opat Ondřej. Ačkoliv byl pro spor s knězem Tvrdkem exkomunikován, přece o něm praví potvrzovací listina jeho nástupce Petra, v pořadí opatů druhého toho jména, kterou vydal pražský arcibiskup, že Ondřej byl „dobré paměti“.

Leč Petr nenastoupil bez překážek. Exkomunikací Ondřejovou stal se opatský stolec vilémovský reservací papežskou a nestačila volba konventem a potvrzení arcibiskupské, nýbrž nově zvolený opat Petr, řečený Pešík, musil žádati o potvrzení papeže. Papež, když i Karel I. žádost nového opata podporoval, pověřil kardinála v Praze meškajícího, aby opata potvrdil z moci apoštolské.[56]) Jistě že Petr musil za to zaplatiti obvyklý poplatek.[57])

Za opata Petra II. zalehl do zdí klášterních i ohlas velkého schismatu, zdá se, že na štěstí jen ku prospěchu opata.

Papež Urban VI. přes své vysoké stáří chtěl reformovati život vysokého kleru.

---

[50]) A. Jutd. I. 329.

[51]) Mon. Vat. V. č. 31. Qui extra curiam Romanam diem clausit extremum .....

[52]) Možno, že klášter chtěl už nyní proti kanonickým předpisům dosaditi sem řeholníka, ač sem byl presentován vždy světský kněz. (Viz str. 57.)

[53]) A. jut. I. 364.

[54]) Opat Ondřej nejen že sám vedl několik sporů o beneficia, nýbrž byl také jednou rozhodčím ve sporu v jakési vesnici mezi opatem Ostrovského kláštera Mstislavem a proboštem v Zátoni Mikulášem spolu s Borešem, arciděkanem Bechyňským. (L. Er. V. 574.)

Avšak svým příkrým vystupováním odvrátil od sebe většinu kardinálů francouzských. Když tito zvolili si papežem Klimenta VII., byl nucen Urban VI. získati si stranu tím, že některé hodnostáře povýšil. Sám Očko z Vlašimě byl jmenován kardinálem ve sboru, který si Urban zřizoval, aby nahradil odpadlé. I opat Vilémovský Petr II. dostal od papeže 1378 osobní právo nositi mitru, berlu, prsten a jiné odznaky biskupské, snad poněvadž papeži záleželo na Karlovi I., který opatovu žádost o propůjčení odznaků podporoval.[58]) Později roku 1387 bylo toto privilegium rozšířeno na prosbu krále Václava[59]) na nástupce Petrovy a opatům vilémovským dovoleno udělovati slavné požehnání, vyjímaje ovšem, kdyby v místě udělení jeho se zdržovala osoba vyšší církevní hodnosti.[60])

Jaké byly vnitřní poměry v klášteře v době Petrově, není nám známo. Jen to víme, že Petr umírá asi r. 1390 v klatbě. Proč, nikde se nepraví.

Nový opat Mikuláš z Tupadel byl zvolen konventem, jako jeho předchůdcové, ale poněvadž nyní bylo obsazování opatského stolce výhradou papežskou, byl on stejně jako Petr nucen obrátiti se k papeži Bonifácovi IX. o potvrzení. A papež, aby prý klášter neutrpěl dlouhým bezvládím, znaje Mikuláše jako muže pro náboženství horlivého, znalého umění, bezúhonného života a mravů dobrých, vynikajícího opatrností ve věcech duchovních, rozhledem ve věcech časných, dosazuje ho na základě práva reservace, zrušiv volbu konventu jako kanonicky neplatnou. Opat má si hleděti kláštera, aby to vedlo tomuto k užitku. Jaksi jako ohlas špatných poměrů tu působí dodatek, že opat nemá nechati počet v klášteře sídlících mnichů klesnouti pod počet obvyklý.[61])

Opat Mikuláš byl stvrzen i generálním vikářem Janem z Pomuka,[62]) ale byl povinen podle nového ustanovení z roku 1390 zaplatiti taxu za své zvolení i králi. Taxa tato platila jako příspěvek na vydržování hrobu sv. Václava pod názvem „ostrážné“. Opat vilémovský platí podle tvrzení Bohuslava, děkana kapituly pražské, 30 kop grošů, z čehož celých 25 kop bylo určeno komoře královské a jen 5 kop bylo věnováno účelu, jenž poplatku dal svoje jméno. Mikulášovi dostalo se tím způsobem té nemilé přednosti,

---

55) Mon. Vat. III. str. 381.

56) Mon. Vat. V. 31.

57) Obnášel pravidelně třetinu příjmu opatova.

58) Mon. Vat. V. č. 32.

59) Mon. Vat. V. č. 154.

60) Dobner v Mon. VI. soudí, že se opat Petr na nějaký čas opatství vzdal. Pro to není dokladů.

61) Dob. Mon. VI. 433.

62) Mon. Vat. V. č. 505. L. conf. V. 60.

že byl z prvních, ne-li prvním, kdo musil taxu tuto platiti. Připočteme-li k tomu ještě poplatek, který bylo nutno zaplatiti kurii — neříká se o tom nikde nic výslovně, ale podle názoru na reservaci rozumí se to samo sebou — pak zvolení stálo opata dosti peněz.

Jaké bylo hospodaření opata Mikuláše, dá se z mála listin těžko posouditi. Všeobecně lze říci, že klášter rychle upadá do dluhů, nemoha snad zaplatiti ani úrok ze starších závazků. Jen jednou v této době se zdá jakoby se klášter vzchopil.

R. 1409 totiž opat benediktinského kláštera P. Marie v Třebíči, Naček, s celým konventem snaží se za pomoci spřáteleného kláštera Vilémovského vykoupiti zpět klenoty, jež byl v Kutné Hoře zastavil židům i křesťanům.[63]) Mělo se to státi tím způsobem, že klášter je vykoupí obnosem 60 kop a ponechá si je tak dlouho v držení, dokud klášter Třebíčský nebude je moci vyplatiti.[64])

Ale závěr z listiny ukazuje, že bratři z Třebíče tušili smutný stav Vilémova, když Vilémovským dovolují, aby klenoty dále zastavili, ať židům či křesťanům, kdyby je nemohli udržeti. A nemýlili se ani příliš, neboť oba kláštery byly asi v podobných nesnázích. Ve Vilémově byly ukončeny pohromou husitskou, v Třebíči vpádem Matyášovým až r. 1468 a vzrůstem utraquismu od počátku 16. stol.

Že stav Vilémova nebyl už teď záviděníhodný, je viděti z toho, že sám král Václav jest nucen klášteru v jeho tísni pomoci.[65]) Zbavuje ho r. 1400 na 3 léta berní a platů královských

---

[63]) Klášter Třebíčský ztrativ mnoho zabojů mezi Joštem a Prokopem, zastavil dokonce i opatskou infuli. Srv. Vlastivěda Mor.: Třebíč str. 67.

[64]) Dobner, Mon. IV. p. 401 č. 354, CDM XIV. 98, viz též Neuwirth: Gesch. der christl. Kunst bis zum Aussterben der Premysliden str. 32—88.

[65]) Sedláček: Zb. reg. 318. Srv. Pelzel Václav IV. II. 432.

[66]) Ovšem Václavovi to, že zbavil klášter na celé tři roky platů, nevadí, aby hned 20. 7. 1401 nezapsal Jindřichovi z Dubé, jinak z Humpolce, na berní klášterní 100 kop grošů, které si jmenovaný má vyzvednouti o sv. Martině a pak hned 10. XII. rovněž 100 kop z Vilémova Jaroslavovi a Janovi z Opočna. (Sedláček Sb. reg. 372 a 349.)

[67]) Dob. Mon. VI. 446. Mon. Vat. V. 1338.

[68]) Z různých pramenů lze poznati aspoň některé kostely, ve kterých měl klášter patronátní právo. Tak se jmenuje:

Bousovna: r. 1374 Matyáš. (A. Jud. I. 101.)

Bučice: r. 1383 Vokoun dříve farář v Lipolticích (Sil. cont III. 159), 1396 Myslibor (LC V. 258). Desátku placeno 18 gr. (Tomek 55.)

Habry (Kněž): 1375 Velíz, Jan (LC VI. 263), 1376, Zbyněk (LC III. 48, Kurka 175), 1400 Matěj (LC VI. 263), desátku 9 gr. (Tomek 52.)

Heřmaň: 1374 Vavřinec, Jan řeč. Rus. (LC II. a III. 5.) 1410 Mikuláš (LC VII. 6), desátku 9 gr. (Tomek 86.)

a výslovně praví, že se tak děje pro dluhy, v nichž klášter je. A zároveň svoluje, aby klášter směl přijímati zboží odkázané či darované do 50 kop ceny a prodati také vesnice u Německého Brodu ležící a jinde za ně statky tržiti. Zda skutečně klášter použil práva prodati statky u Něm. Brodu, kde půda byla méně úrodná než v okolí Vilémova, zbytky register nám nepovídají a rovněž se nedovídáme, že by klášter někde něco koupil.[66])

Klášter v době opata Mikuláše usiluje o další inkorporování far, neboť tím znamenitě bývaly rozmnoženy důchody kláštera. Vždyť na místa farářů navrhovaní mniši kláštera byli už svou řeholí vázáni poslušností svému patronu.

Za Mikuláše došlo ke zmíněné již inkorporaci far ve Valči, Uherčicích, Litobratřicích a Libici, jakož i fary P. Marie ve Vilémově, později r. 1401 klášter dosahuje buly papeže Bonifáce IX., jíž dostává potvrzení patronátního práva na fary ve Světlé, Bojanově a Heřmani, v pražské a litomyšlské diecesi i s důchody.

Praví se v listině, že klášter má 33 farních kostelů a ročně odtud znamenitý důchod 300 hřiven stříbra, což by snad stačilo, kdyby klášter nebyl v příliš velikých závazcích.[67]) Patronátnímu právu rozumí se tak, že fary po smrti stávajících farářů mají se všemi užitky připadnouti klášteru a opat má právo bez ohledu na biskupa nebo kohokoliv jiného dosaditi vhodné mnichy kláštera svého, ale tak, aby obvyklý počet kněží se nesnižoval a aby bylo vyhověno jiným obecným nebo zvláštním požadavkům kurie.[68])

Heřmanice: r. 1281 připomíná se kostel sv. Benedikta (Reg. II. 539), 1359 kněz Jakub (LC I. 95), před ním Ondřej, r. 1362 Markvart, oltářník kost. praž. (LC I. 185), 1413 Svatoslav, pak Václav (LC VI. 89), 1416 Ambrož (LC VII. 195), 1417 Václav, pak Jakub (LC VII. 231). Desátku placeno 7 gr.

Chlistov: 1375 Jan (Acta jud. I. 126).

Litobratřice: na Moravě 1395 inkorporovány (CDM XII. 264), 1413 farář Martin z Vrd (Arch. břev. B. X. 294).

Libice: 1362 Heřman, Jan Mauricius ze Soběšína (LC I. 184), 1395 inkorporována (CDM XII. 264), 1403 Matouš (LC VI. 94), 1404 Velislav, kdysi plebán v Červ. Lhotě Olomoucká diecese (LC VI. 135), 1405 Vlachno z Tuněchod (LC VI. 139), 1409 Petr, pak Jan, kdysi oltářník u sv. Martina v kostele Čáslavském (LC VI. 282), 1415 Václav (LC VII. 168), před ním Jan, 1417 Vad. Václav (LC VII. 245). Desátku 21 gr.

Lučice: 1390 až 1393 Tomáš, před ním Odolen (LC V. 47), 1393—1399 Ondřej, kdy si plebán ve Všebořicích (LC V. 162), 1399 Uněc (Uneze) (LC VI. 10), 1407 Blažek, pak Erazim, 1408 Petr (LC VI. 245), 1409 Václav (farář z Michalovic), 1417 Mikuláš (LC VII. 229). Desátku platili 9 gr.

Markovice: 1282 Kostel sv. Jiří Reg. II. 553), Desátku 18 gr. (Tomek 55.) Srv. též Mitt. Centr. Com. IX. Wien 1864, p. XXVIII.

Opat Mikuláš byl donucen také ke dvěma sporům pokud máme zprávy — se světskými kněžími s fary. Tak roku 1395 ustanovil opat na faru ve Vilémově mnicha kláštera, kněze Zachariáše. Proti tomu se však postavil kněz Václav z Květné, jemuž papež Bonifác IX. byl udělil provisi na faru náležející patronátu kláštera, jakmile se uprázdní. Avšak odpor jeho byl marný. Konsistoř litomyšlská na základě inkorporace rozhodla tentokráte, že i podací právo i majetnictví statků má klášter a že tedy plným právem byl kněz Zachariáš ustanoven.[69])

Posledním sporem mezi konventem a světským knězem byl podle záznamů soudních akt z r. 1407 spor s Janem, farářem v Pertolticích.[70]) Mimo prosté registrování věci se o tom nic nedovídáme.

Opat Mikuláš asi se snažil majetek kláštera vybaviti z dluhů a zástav. Z této jeho snahy plynou četné soudní spory s dočasnými držiteli statků klášterních nebo s jejich zástavními pány.

Tak r. 1398 vypukl spor mezi klášterem a měšťany chotěbořskými Řehákem, Henzlínkem, Marešem a Velkem o nějaká pole ve vsi Svinech. Jaroslav z Dobrušky zvolený stranami za rozhodčího, rozhodl ve prospěch kláštera, že jmenovaní měšťané musí platiti úrok jako platí ostatní obyvatelé ve Svinech a musí zaplatiti ušlý úrok 4 gr. ze ¼ lánu za každou prošlou lhůtu.[71])

Téhož roku byl rozhodnut spor o ves Heřmanice, který prý

Polom: 1362 Ondřej, Albert z Bojanova (LC I. 187), 1387 Svach, po něm Jan (LC III. 195), 1402 Budík (LC VI. 74), před ním Blažej. (Desátku 9 gr.)

Skuhrov: 1385 pře u konsistoře (A. Jud. II. 328), farář Prokop se soudí s Blažejem, týž drží beneficium zde r. 1404, Václav Prokop (Mon. Vat. V. č. 2204), 1415 Pavel (LC VII. 161), před tím Václav, 1416 Jan, pak Mikuláš (LC VII. 208). Desátku 6 gr.

Smrdov: 1307 Petr (Dob. Mon. VI. 392), 1358 farář Ondřej (LC I 66), 1361 Jan (LC I. 156), 1388 Konrád, pak Petr (LC III.—IV. 201), 1419 Jan, pak Jan z Nového Města. Desátku pap. platí 21 gr. (Tomek Reg. des pap. 52.)

Suchdol: 1361 kněz Jan, pak Ondřej (LC I. 156).

Stusyně: 1374 Henzlín (LC III. 16), před tím Matouš, 1377 Jan (LC III.—IV. 79), 1383 Jan, dř. plebán v Lamberku (LC III.—IV. 150), 1388 Mikuláš (LC III.—IV. 198), 1394 Beneš, dosud v podhradí Olom. (LC V. 198), 1399 Martin, pak Václav, dosud plebán ve Stochově (LC VI. 12), 1408 Jan, pak Václav, dosud v Nasavrkách (LC VI. 250), 1414 Heřman, pak Ad. (LC VII. 122), 1415 (LC VII. 173) Matouš. Desátků 9 gr.

Světlá: 1318 (Reg. III. 188), 1362 Václav Křížek, Konrád z Trutnova (LC I. 186), 1364 Damián, kdysi kanovník u sv. Apolináře, když Konrád se vzdal (LC V. 247, Kurka, Archidiakonáty str .172), 1390 Blažej (LC V. 7), 1394 Jan (LC V. 204), 1406 Jan Morava (LC VI. 190). Platí desátku 36 gr. (Tomek RDP. str. 52.)

Uherčice: 1267 plebán Elvín (Reg. II. 209), 1376 Jan Ondřejův (Tadia Kult. styky Čech s cizinou str. 340), 1395 inkorporovány (DCM XII. 264).

se již dlouho vlekl. Byl to spor mezi klášterem na jedné a Kunešem a Modlibochem z Heřmanic na druhé straně.

Jindřich Lacenbok a Hovorka, purkrabí žlebský, jakožto rozhodčí rozhodli, aby klášter zaplatil heřmanickým 50 kop, načež Heřmanice a Pařizov přejdou do majetku klášterního úplně, jen dědičná rychta v Pařizově zůstane Kunešovi.[72])

Podobná rozepře byla rozhodnuta i roku 1399. Šlo tentokráte o vyplacení dvora klášterního v Bačkově od Peška z Pelstrova. Podle rozhodnutí opata podlažického Bartoloměje zaplatil Mikuláš Peškovi 26 kop jako výplatu a 4 kopy za osev a Pešek se vzdal ihned všech práv na Bačkovský dvůr.[73])

Celou řadu sporů měl klášter s vladyky Kladrubskými. Mstislav a Mikeš řečení Zubákové z Kladerub prohlásili r. 1398 dobrovolně, že se vzdávají pro příště práva na les u Kladrub, o nějž dosud vedli s klášterem spor a že pod pokutou 50 kop lesa toho již žádati nebudou. Ale netrvalo ani 3 roky a spor propukal znovu, tentokráte jde také o nějaký úrok ze vsi Kladrub. A tu zvolenými rozhodčími rozhodnuto, že les patří klášteru, úroky z Kladrub neplacené se sice promíjejí, ale napříště mají je Kladrubští řádně platiti. Opat má řádně vytýčiti hranice mezi zbožím svým a Zubáků, jež tito nesmějí překročiti.[74])

Známe i z této doby případ násilného zasažení do majetku a práv opata a konventu. Provinil se Přibík ze Sázavy tím, že

---

Valč: 1380 Bruno plebán ((A. jud. II. 238), 1395 inkorporováno (CDM XII. 264), 1396 Bruno, mnich klášt. (A. jud. II. 188), 1404 Bernard Mikuláš ze Lhoty, mnich kláštera Vilém. Roku 1294 Oldřich z Hradce odkázal patronátu svých far německému řádu Křižovníků. Jakým způsobem se dostal statek a fara ve Valči klášteru Vilémovskému v Čechách, známo není.

Vilémov: 1369 Jan (Dob. Mon. VI. 424), 1376 Jan (dříve ve Šlapánově) (A. Jud. 162, LC III. 55), 1378 Velislav z Rozkovic (A. J. I. 299), 1379 Tvrdek (A. J. I. 329, 333), 1383 plebán Velislav, 1384 Mikuláš plebán (L. Er. 381), 1396 Václav, Zachariáš mnich, 1405 Václav z Vilémova (?) (LC VI. 142), 1414 Beneš, mnich Vilémovský. Platí 24 gr. desátku. Mimo to 24 gr. desátku papežského bylo z Malenovic a 24 gr. z Okrouhlice (Reg. III. pag. 51). Výčet tento nesouhlasí s udaným počtem 33 far, protože ze zpráv se nedovídáme o změnách ve všech farnostech. Za to o několika farách se mluví několikráte.

[69]) Dob. Mon. VI. 435, arch. Břev. B. X. 280.

[70]) A. Jud. VI.

[71]) Dob. Mon. VI. 441 arch. Břev. X. 282. Spor tento byl obnoven ještě roku 1406 a tentokráte skončil se plným předáním sporných polí do dědičného majetku kláštera (Mon. VI. 455. Arch. Břev. B. X. 290).

[72]) Mon. VI. 440. Arch. Břev. B. X. 282.

[73]) Dob. Mon. VI. 442, arch. Břevnov, B. X. 284.

[74]) Mon. VI. 444. Arch. břevn. B. X. 286. Opis ve stát. úst. vyd.

opanovav část vesnice Řeřišna, kterou odkázal klášteru p. Michálek z Bučovic, vybíral od lidí platy a dávky, čímž klášteru učinil více 82 kop gr. škody. Později byl přinucen ves zase vydati. Přesně určiti dobu, kdy se tento přehmat stal, nelze. Pravděpodobně to bylo r. 1404—5. Ani bližší příčiny takového jednání neznáme, snad to byl nějaký soudní spor, jehož rozsouzením Přibík se necítil spokojen. Přibík byl žalován u konsistoře a odsouzen k zaplacení oněch 12 kop.[75])

Ze snahy vyplatiti zpět zastavené statky vyprýštil také spor (1415) mezi Mikulášem opatem a Mikšem, řeč. Hřebec z Pohledu o tuto vesnici.

Opat, chce-li, může ji vyplatiti za 50 kop a Mikeš se v tom případě má ihned vzdáti všech práv na ni, jestliže opat dva měsíce před tím mu výplatu ohlásí.[76]) Skutečně opat již v květnu téhož roku udanou sumu zaplatil a Pohled zpět získal.[77])

K roku 1418 dovídáme se o při, kterou vedl opat Mikuláš spolu se svým bratrem Benešem z Tupadel, odjinud z Bačkova, s Alšem z Čihoště. Klášter Vilémovský měl některé pozemky své blízko Čihoště a proto často dostával se v jednání s vladyky Čihoštskými. Tentokrát šlo o městečko Smrdov. Spor skončen rozhodnutím tak, že opat vyplatí Smrdov 20 kopami.[78])

Ale již blíží se rychlým krokem na klášter záhuba a jí předchází mnohé útrapy, jež samy o sobě ohrožují žití klášterníků. Už král Václav musil pomáhati odpuštěním berně na tři roky, tím spíše bylo třeba pomoci nyní, když obecné rozčílení a odpor proti mnichům a kněžím vzrostl po smrti Husově a ještě více i po náhlé smrti Václavově. Snad se tento odpor na území kláštera jevil neplacením úroků povinných jednotlivými nájemci, po případě many klášterními a tím samozřejmě klášter klesal stále hlouběji a hlouběji do peněžní tísně.

Tu klášter obrátil se někdy r. 1420 na Zikmunda a obdržel od něho 29. srpna svolení zastaviti své statky až do obnosu 300 kop, ale tak, aby statky tyto, až zase klášter bude schopen jejich výplaty, mohly se bez překážky ke klášteru vrátiti.[79]) Zikmund výslovně podotýká, asi podle žádosti kláštera, že ví o těž-

---

[75]) Archiv Břevnovský B. X. 289, opis St. ústav hist. Dob. Mon. VI. 448.

[76]) Archiv. Břev. B. X. 295.

[77]) Arch. Břev. B. X. 298.

[78]) Mon. VI. 457. Arch. Břev. B. X. 293.

[79]) Mon. VI. 458. Sedláček: Zb. reg. 1061.

[80]) FRB. V. 409.

[81]) Ziegelbauer v Historia Břev. přičítá dobytí kláštera Žižkovi mylně.

[82]) AČ. III. 300.

[83]) AČ. III. 302.

[84]) Volný: Kirchentopographie v Mähren II. 2. str. 116 praví, že

kých břemenech kláštera, která na klášteru leží a že chce tímto způsobem umožniti splacení dluhů a ukojení věřitelů.

Ale pomoc tato byla již málo platná, života kláštera Vilémovského bylo už namále. Nepřátelské smýšlení husitů proti klášterům, že jsou to „peleše lotrovské a proti zákonu Kristovu založeny, protože Bůh kázal svým učedníkům, aby šli učiti národ a ne aby se zavírali“,[80]) obrátilo se konečně i proti našemu klášteru. Jedna z výprav pražských[81]) dobyla po velkonocích 1421 Vilémova, a to jest vlastně konec kláštera.[82]) I když snad klášter při dobytí nebyl rozbořen, jisto jest, že v tehdejších pohnutých časech opuštěný nemohl odolati zkáze. 26. března 1423 píše Žižka list Valečovským ze zřícenin klášterství.[83])

Zda mniši s opatem už nějakou dobu před dobytím opustili svůj domov, či zda byli teprve Pražany vypuzeni, nevíme. Utekli na Moravu, kde už dříve měli některé fary inkorporovány a proboštství v Uherčicích a tam se usadili. Ač jiné kláštery v Čechách po válkách husitských byly obnoveny, řeholníci Vilémovští se již zpět nevrátili[84]) a zůstali na Moravě, volíce si dále své opaty. Ač počet jejich se zmenšil, přece tak aspoň v zásadě zůstávali majetníky svých statků českých. Jinak bylo ovšem ve skutečnosti. Zemané, kteří byli do té doby jen nájemci klášterních statků, tyto statky si postupují jako svoje vlastní.[85])

Zikmund užíval majetku kláštera, aby upokojil své věřitele. Tak r. 1436 zapsal Janu Hertvíku z Bušinova některé vesnice za 5.000 kop[86]) a roku následujícího Bučice, Spačice, Heřmanice, Kněžice a Biskupice, vesměs vsi klášterní, Michalovi z Tichonic za 400 kop.[87])

Za těchto zmatků zemřel asi opat Mikuláš, neboť vidíme, že r. 1427 je opatem kněz Hašek.[88])

Dovídáme se, že ani na Moravě nebylo mnichům přáno žíti v klidu. Rytíř Beneš Kozlík zmocnil se některých statků moravských a dosáhl pro toto násilí církevní ochrany nitranského biskupa Hynka. Opat Hašek obrátil se tedy o pomoc k papeži a také ji dosáhl.

Opat Hašek zemřel už někdy brzo po roku 1427 a roku 1431 objevuje se v zápisech opat Václav.[89]) Ale již r. 1437 volí v Uher-

---

roku 1430 mniši klášter podruhé a definitivně opustili. Čím toto mínění podpírá, nevím.

[85]) Jedním z nich byl Jan Hertvík z Rušinova, od něhož přejal Chval z Řičan tvrz Vlačice za 500 kop (A. Č. III. 504, Reg. záp. r. 1454.) O něm K. V. Adámek, ČMM 1901, str. 397.

[86]) Sedláček: Sb.-Reg. 1500.

[87]) Čelakovský: O domácích a cizích registrech Rg. č. op. nauk VII. 3. str. 117.

[88]) Arch. břev. B. X. 297. Dobner, Mon. IV. 417 č. 385.

[89]) Arch. břev. B. X. 298. Též Sedláčkova sbírka. Opat Václav prodal r. 1435 (6. srp.) z nouze opatské klenoty na př. infuli za 44 zl. opatu louckému Přibyslavovi. Sedláčkova sbírka v St. úst. hist.

čicích zbylí bratří Vilémovského konventu Mikuláš a Martin spolu s bratřími Třebíčského kláštera opatem Mikuláše, dosavadního převora a faráře ve Valči, aby prý věc kláštera neutrpěla. Nově zvolený jest potvrzen pražskou konsistoří, ale do Čech se vrátiti nemůže, neboť ke zničenému klášteru není příchodu bezpečného.[90]) Hleděl aspoň zbytek majetku zvelebiti novými stavbami, ale zemřel brzo, už po 4 letech své vlády r. 1442.[91])

Po něm zvolen opatem uherčický farář Martin, patrně osvědčiv v dosavadním svém úřadě od r. 1432 schopnosti hospodářské.[92]) A zdá se, že zbyli bratří volbou nechybili, neboť Martin zreorganisoval je v řádný konvent s převorem (Oldřichem) v čele. Jeho pohřbu zúčastnil se r. 1453 světící biskup Olomoucký Vilém z Kolína, biskup Nikopolský a pak proboštové benediktinů rajhradských a třebíčských Jindřich a Jan a ti v Uherčicích zvolili za opata dosavadního faráře ve Valči Mikuláše, jednoho ze starších konventualů, jejž řeholníci ihned také za svého představeného uznali.[93])

Za Mikuláše dochází k pronásledování vyhnanců i v Uherčicích. Pan Boček z Kunštátu zmocnil se Valče[94]) a dosadil tam nekatolického faráře, zkrátiv tak klášter nejen o patronátní právo, ale i o užitky z něho plynoucí.

Jindřich z Lipého již dříve zmocnil se Litobratřic i patronátního práva, čímž klášteru vznikla škoda na 60 hř. stříbra, stejně se zmocnil vsi Narvic. Opat pohnal ho proto r. 1458, ale s jakým výsledkem, nevíme.[95]) Mikuláš vedl s Jindřichem ještě jeden spor, ale nevíme, zda se týkal věci téže či jiné.

Téhož roku měl opat spor také s Matějem Bořkem z Alberovic o desátky. Spor byl postoupen k rozhodnutí biskupovi.[96])

---

[90]) Arch. břev. B. X. 300. Volby této účastnil se také opatovický opat Petr. Srv. Nohejlová, Klášter Opatovice nad Labem str. 42.

[91]) Solař, P. Arch. VII.

[92]) Mon. IV. č. 387 Wolný: Kirchliche Topografie II. 2116.

[93]) Mon. IV. 440 č. 413. Srv. o tom J. Dřímal, Bisk. Vilém z Kolína, Č. M. M. 1931.

[94]) Už před tím Valč, snad jen část měl Hanušek z Rajce a Mírova, který ji prodal Stoškovi z Arbelovic (v kraji Čáslavském, jenž se potom psal Valče, 1450). Jan Boček z Kunštátu jest roku 1481 již pánem Valče. Vlast. Mor. II. 14., str. 232, 233.

[95]) Brandl: Lib. cit. IV. str. 2—3. Patrně Marvice byly vráceny, ale zmocnil se jich Milota z Tvorkova a z Němčic, stejně Uherčic a Evaně, a opat jej pohnal 1459 i proto, že zadržel truhlici se vším, co v ní bylo, a truhlici s knihami. L. cit. IV. 5.

[96]) Lit. cit. IV. 78. Jindřich z Lipé byl tvrdošijný odpůrce. Mikuláš jest s ním ve sporu ještě jednou r. 1468 a to o desátky. Spor tento vyhrál (L. Cit. IV. 78). Také o Narvice se táhne spor. Narvice pak dány 1517 Janu z Pernštejna za roční plat 54 zl. (A. B. XVIII—243. (L. cit. IV. str. 77).

Než i samotné Uherčice ztratil opat za války Matyáše Korvína proti Jiříkovi, neboť Matyáš je zastavil r. 1470 Ladislavu z Borkovic. Opat Mikuláš oloupen tak o všechny statky, jež klášter Vilémovský kdysi na Moravě i v Čechách měl, jest nucen prositi bratry rajhradské o pohostinství. Umírá r. 1481 v klášteře Rajhradském.[97]) Aby však trvala právní kontinuita a tím i nárok na sekularisované statky v Čechách, Řehoř, opat břevnovský, Matyáš, také již vypuzený opat Třebíčský, Leonard, opat žďárský a Jakub, probošt Komárovský,[98]) zvolili opatem dosavadního probošta rajhradského Šimona, snad jednoho ze tří konventualů při volbě Mikulášově r. 1453.[99])

Za tohoto opata se podařilo, asi na základě jihlavské smlouvy z r. 1486 mezi Vladislavem a Matyášem, že Uherčice a Ivaň byly panem Ladislavem z Boskovic opatu zase vráceny. Ovšem restituce tato nebyla již úplná. Část luk, dosud Uherčicím náležejících, si ponechal Ladislav z Boskovic k panství Židlochovicům, rovněž dva rybníky a stejně r. 1497 také opravu proboštství. Mimo to i některými robotami byli uherčičtí povinni Židlochovicím. Opat Šimon, který stejně jako jeho předchůdce žil jako host v klášteře Rajhradském, mohl se nyní přestěhovati do Uherčic a na vlastní půdě se usaditi.[100]) Ale nebylo mu souzeno příliš dlouho se těšiti z návratu.

Už r. 1490 je opatem Mikuláš.[101]) Ten snažil se zabrániti úplné ztrátě patronátu Valčského. Slyšeli jsme již, že se ho zmocnil p. Boček z Kunštátu a dosadil sem nekatolického kněze, který lépe vyhovoval vyznání zdejšího obyvatelstva. Mikuláš nyní žaluje[102]) u zemského soudu a právo mu skutečně r. 1499 pro budoucí časy vráceno[103]) výrokem Ladislava z Boskovic na ten způsob, aby kněz do Valče dosazený sice zůstal, ale jakmile místo se uprázdní, aby jen opat měl právo presentace.

---

[97]) Dudík: Gesch. d. b. Kl. Raigern II—18.

[98]) Probošství kláštera Třebíčského: Dvorský, Vlastivěda mor. II. 14, str. 77 praví, že sezazený opat Třeb. Matěj II. žil v klášteře Vilémovském. Opakuje zde, co o tom praví A. Kubeš, Dějepis Třebíče I. 172. bez udání pramene.

[99]) A. Č. XVI.—295. Dob. Mon. IV. str. 460, č. 435.

[100]) Odkud soudí Frint: Kirchengesch. III. 252, že po roku 1481 se mniši do Vilémova vrátili, nevím. Naopak ze všech listin jest patrno, že klášterníci žili jen na Moravě.

[101]) Wollny, Kirchl. Top. II—118. Mon. IV. 466.

[102]) Brno: Knihy půhonné. XII. 2 fol. 56, též L. C. VII. ed. Bretholz.

[103]) Dob. Mon. IV. str. 475 č. 449. Ale klášter z toho dlouho užitku neměl, neboť kněz Krištof r. 1517 sem ustanovený musel odejíti, poněvadž zdejší nekatolíci nechtějíce ho přijmouti, ani farských desátků mu neplatili. Ani rozkazy zem. soudu nepomohly. Krištof odešel r. 1530. Wolný: Kirchl. Top. Mähr. III. 252). O valčský patronát bylo se mimo to souditi ještě r. 1497 s p. Zikmundem Valečským z Mírova. (L. Cit. VII. 189).

Mikuláš udržel se ještě po celou dobu svého života v Uherčicích;[104] ale již jeho nástupce Petr ustupuje před tlakem utrakvistů a písemně si vyhradiv právo k Uherčicím, odstěhoval se asi r. 1506 — tentokráte už na vždy — pod pohostinnou střechu Rajhradu.[105] Jeho protestace byla už málo platná, zvláště když sám byl posledním opatem Vilémovským. Ostatní bratři, byli-li vůbec ještě někteří, stali se asi členy kláštera Rajhradského.

A stejně marný byl asi projev papeže Lva už roku 1515 ve prospěch kláštera učiněný.[106] Papež vyzývá každého, kdo něco drží z majetku kláštera Vilémovského, aby to vrátil pod trestem exkomunikace. To už nemohlo působiti v této době.

Každá námaha přivésti statky klášterní zpět do rukou majetníků ukázala se marnou, když toto jmění drželi Pernštejnští a Boskovičtí. A tak Uherčice nebylo možno zachrániti, ani když se tato otázka dostala r. 1545 před právo zemské. R. 1560 byly formálně přiřčeny Vratislavu z Pernštejna.

Toho se už opat Petr nedočkal. Byl zvolen i proboštem Rajhradským, ale tohoto úřadu se vzdal a žil v malém domku u brány kláštera, kde prý se oddal skládání Vilémovského diplomatáře. Zde zemřel roku 1541. Po jeho smrti už nikdo nevolil opata Vilémovského. Sám Ferdinand nyní nedbal, že Uherčice jsou vlastně jměním církevním a zastavil je za 7.000 zl. Vratislavu z Pernštejna. V této zástavní listině jest ještě zmínka jakási o vrácení, ale již r. 1581 Rudolf II. prohlašuje statek tento za svobodně dělitelný. Již r. 1577 zřizuje zvláštní komisi, jež zastavuje a prodává poslední zbytky velkého kdysi panství Vilémovského v Čechách.[107]

Ale psáti o osudech těchto statků nebylo nám úkolem, nýbrž jen o osudech Vilémovského kláštera.

A ty se rokem 1541 definitivně skončily.

IV.

Hospodářské poměry.

V hospodářských dějinách našeho kláštera lze rozeznávati dvě hlavní doby. Dobou první je doba rozkvětu kláštera a šíření jeho panství od založení asi do roku 1278. Doba tato, jejíž děje jsou nám ovšem z části neznámy, zdá se býti dobou poměrného klidu, klášter nevyrušován nepřáteli vnějšími, mohl se věnovati

---

[104]) Zemřel někdy po roku 1501. Ještě ten rok jest poháněn p. Janem Lechovickým, že nějakého sirotka v Uherčicích nechce vydati. (Lib. Cit. VII. 239). Ovšem opravu v Uherčicích a Evani měl Ladislav z Boskovic, získav si její potvrzení králem Vladislavem 1496 17. září. A. Č. XVI 494).

[105]) Piter: Thesaurus absc. 206. Dobner, Mon. VI. 477.

[106]) Dudík: Raigern II. 47. Dobner, Mon. VI. 463.

[107]) Srv. Dobner, Mon. VI. 469, 472 pozn.

činnosti kulturní — která tu jistě byla jako v jiných klášteřích té doby, ač se nám zprávy o ní nezachovaly[1]) — a pak hlavně hospodářské organisaci.

Tuto činnost přerušily následky smrti „železného krále". Událost tato jako kdyby znamenala přelom v celém stavu kláštera. Útok a úchvaty zvenčí a snad také pohromy živelní počínají v této době ohrožovati celistvost majetku, což jeví se jednak změněným způsobem hospodářství, totiž pronajímáním statků na úrok, jednak zastavováním.

A když už aspoň poněkud se daří dílo obnovy, přichází doba Jindřicha Korutanského a pak doba bludného krále Jana, kdy klášter jest zatěžován nejen přílišnými dávkami, že si musí na ně vypůjčovati, ale jest tísněn i svými mocnými sousedy, nemoha se nikde dovolati ochrany. Tyto dvě periody zasadily klášteru takové rány, že se z nich nevzpamatoval ani za klidné vlády Karla I.

Ale i tak, když pomyslíme na všechny ty ztráty majetkové, na všechna příkoří klášteru učiněná, přece jest svrchovaně podivné, že klášter se stále nemůže postaviti opět na pevnou půdu, že stále upadá, takže 20 let před jeho zánikem už sám král úlevami musí sanovati klášterní jmění. Neboť přes všechno majetek klášterní zůstává stále značný, takže vilémovské benediktiny možno počítati k zámožnějším v Čechách.[2])

Až do poslední chvíle slyšíme o důchodech, třeba snad malých. Věc tuto nelze si vysvětliti jinak, než že k oněm větším neštěstím, o nichž se nám zachovaly zprávy v listinách, pojí se stále menší nezdary a nehody hospodářské, které nedovolovaly klidný vývoj k lepšímu. Snad se pojily k slabším hospodářským schopnostem pozdějších klášterníků.

Panství klášterní rozkládalo se z největší části v Čechách, v Čáslavsku a Chrudimsku, v blízkosti kláštera samého, několik vesnic bylo pak na Moravě a stalo se vypuzeným mnichům jediným majetkem.

Jaké bylo původní zboží nevíme, neboť nemáme listiny zakládací a úplná ztráta listin a zpráv ze stol. XII. brání nám zrekonstruovati aspoň přibližně klášterní věno při založení. Nutno se tedy spokojiti jen výčtem statků, které během doby v držení kláštera byly a o nichž máme zprávy jednak v zachovaných listi-

[1]) Jen v potvrzení papeže Bonifáce IX. z r. 1391 se praví, že nový opat Mikuláš vyniká literarum scientia, znalostí věd. Snad z klášterní knihovny jsou spisy zapsané v Truhlářově Cat. m. lat. pod č. 754 a 985 a v Podlahově soupisu 1922 č. 1210.

[2]) Snad by bylo lze tak souditi i z výše berních dávek vzhledem k dávkám klášterů ostatních. Roku 1397 platí klášter berně 180 kop (Čelakovský, Cod. jur. mun. II. 901) dalo by se tedy přibližně souditi na prostřední zámožnost mezi českými kláštery.

nách, jednak v úředních zápisech, v potvrzení klášterem na své fary presentovaných farářů.

První zpráva o majetku kláštera jest asi z roku 1204 až 1214.[3]) Údělný kníže Čáslavský, Chrudimský a Vratislavský Děpold III. určuje hranice mezi majetkem kláštera a majetkem svým v místě řečeném Habr a dává zde klášteru sedminu celních příjmů. Ves Habry byla asi původně jen celnice, ale ležíc na obchodní cestě pro spojení Moravy a Čech dosti důležité brzy vzrostla, tak že se tam přestěhovali faráři z blízké klášterní vsi Kněží. Blízko pak byla ještě vesnice Bačkov,[4]) který se dostal klášteru r. 1307 výměnou od Smila z Lichtenburka stejně jako blízký Lubný[5]) a Zboží. Mimo tyto tři vesnice dostalo se r. 1307 klášteru ještě městečka Smrdova s hradem, který však za správy klášterní asi zanikl, Štěpánova a Bohušic.[6]) Za tyto vsi klášter vydal Lichtenburkům vzdálenější osady, kde snad už tehdy byly stříbrné doly Mittelberg[7]) u Něm Brodu, Hohendorf,[8]) Sieghartsdorf, Langendorf, Scheiblisdorf,[9]) Kochansdorf,[10]) Řečici a Závidkovice s Radostovicemi u Sázavy, pak Dětřichovu Lhotu neznámé polohy. Snad zůstaly tehdy nějaké pozemky ve Smilově, odkudž klášter dostával 1407 nějaký plat.

Jižně od Zboží jest klášterní ves Malšín, Maličín, která bývala pronajímána zemanům.[11]) Další vesnice blíže Sázavy byla Skuhrov. Snad dříve patřila k hradu Žlebům,[12]) ale roku 1385 mluví se o patronátním právu zdejším.[13])

Farní ves Lučice patřila do roku 1366 také Žlebům, ale roku 1390 už patří Vilémovu, který tu má své podací právo.[14]) Na Sázavě jest dědina Okrouhlice, která byla r. 1390 prodána opatem Petrem zákupně Bernardovi z Okrouhlice spolu s Chlístovem (dnes Horní a Dolní), rovněž na Sázavě.[15])

Od Okrouhlice po toku Sázavy mimo již zmíněných Bohušic patřívala klášteru většina Světlé,[16]) kdež bylo roku 1362 pa-

[3]) CDB. I.—107.

[4]) Dob. Mon. VI. 392. Srv. též AČ II. 461.

[5]) Dnes Lubno. Reg. II. 929. D Z 12 H 18, 52 J 26, 65 E 22.

[6]) Dnes Horní a Dolní Bohušice u Světlé.

[7]) Podle Šimáka Sv. Kříž. Srv. Šimák, Kron. čs. I. 420.

[8]) Petrkov. Šimák I. 420.

[9]) Dnes Šejdov u Štoků.

[10]) Buď Kochanov u Sázavy, nebo Kochendorf u Šejdova — spíše však druhý.

[11]) Podle Sedláčka snad Lhota Kamenná zvaná též Lhotou Táborovou u Vlkanče. Před r. 1384 ji držel Ježek z Chvalkovic, r. 1384 ji dostal Kuneš z Čihoště do života. (Arch. břevn. B. X. 274).

[12]) Sedláček, Hist. slovník 806.

[13]) A. Jud. II. 328. L. conf. VII. 161, 208.

[14]) Sedláček: Slov. 573.

[15]) AČ. II. 463. DD 14 f. 271.

tronátní právo, pak Lipnička daná r. 1318 doživotně Markvartovi řeč. Černý za 45 kop,[17]) ale snad už se klášteru zpět nedostala. Na témže břehu jsou dále Mrskovice a Leštinka, jako majetek klášterní připomíná zároveň s Pavlíkovem r. 1369.[18]) Dále od řeky byly snad ke klášterství drženy Vilímovice, soudě podle jména a polohy mezi klášterními vesnicemi Pavlíkovem a severněji položenou vsí Pavlovem. V sousedství Pavlova byl snad klášter vrchností Hořeslavic, neboť Bartoš z Hořeslavic mluví r. 1357 o berni požadované od něho opatem Vilémovským.[19]) Snad některé polnosti měl klášter v blízkosti Čihoště, neboť s tamnějšími vladyky měl častá jednání. V téže krajině byl klášter majetníkem Opatovic, jakož samo jméno vesnice ukazuje na vznik působením řeholníků.[20])

Další skupina vesnic, snad už ku původnímu majetku patřících, je kolem kláštera a od něho na sever. Je to samo předklášteří, město Vilémov. Dále západně náleželo k državě dnešní předměstí Golčova Jeníkova Zábělčice. Blízká byla i vesnice Vahančice, snad na místě dnešního dvora.[21]) Klášterní statky kol Vilémova spojovaly s územím Haberským vesnice Borek, Hostovlice, Zhoř, Jakubovice, Zdánice, severněji jsou klášterní pozemky syrakovické, zpytické a zvěstovické.[22]) V sousedství Vilémova leží Heřmanice, též Heřmaničky zvané, koupené roku 1381 od Jindřicha, Smila a Raimunda z Lichtenburku zároveň s Malojovicemi,[23]) dále Moravany, Pařízov a ke klášteru už před r. 1398 slušící Spačice,[24]) Bučovice.

V blízkosti Žlebů jsou statkem klášterním Kněžice, Biskupice,[25]) ještě r. 1356 ke žlebům patřící Stusyně,[26]) Suchotlesky, Mladotice,[27]) Zehuby,[28]) o nichž se r. 1284 praví, že patří klášteru od starodávna, a jež byly dány r. 1327 Hynkovi ze Žlebů.

---

[16]) Reg. III. 188.

[17]) Reg. III. 187 Sedláček: Hrady XII.

[18]) Mon. VI. 427.

[19]) Ves sama zpustla a místo, kde jest dnes jen několik chalup, se jmenuje Hořeslavsko.

[20]) Slovník 668.

[21]) Sedláček, Hrady XII. 274.

[22]) Slovník 825.

[23]) Mon. VI. 386.

[24]) Zb. reg. 1500. DZm. 170 K 23.

[25]) Mon. VI. 440. MS. XXV. arch. cap. praž. f. 11.

[26]) Dnes z ní zbývá jen kostelík sv. Martina u Mladotic.

[27]) Reg. III. 521.

[28]) Mon. VI. 337. Dnes je to samota.

Západně od Žlebů získal klášter r. 1282 ves Markovice,[29]) s podacím právem ke kostelu sv. Jiří výměnou od biskupa pražského Tobiáše z Bechyně za příliš vzdálenou Sulici.

Na opačné straně Žlebů patřila k statkům kláštera Bousovna[30]) s farou. Severně Žlebů pak byly vesnice Bučice a Vlačice, dávané brzy do nájmu jednotlivým zemanům. Byly získány někdy po roce 1198.[31])

Nejdále na sever byly statky klášterní za Labem. Je zmínka o klášterní vesnici Bolici, jinak neznámého položení i správného jména, jež byla r. 1288 dána jako opuštěná p. Smilovi a Oldřichovi z Lichtenburku, aby ji znovu osídlili zároveň s jinou vesnicí klášterní, Opočnicí, jež byla získána darem od Sezimy z Kostomlat r. 1223.[32]) Pak někde tu měl klášter vesnici Ralčov, kterou opat Ondřej dává r. 1362 k lokaci panu Jiřímu Markvartovi z Oseku.[33])

Největším však souvislým panstvím Vilémovských mnichů byl újezd bojanovský. Podle toho, že ležel celý v pohraničním hvozdě, zdá se, že patřil k původnímu majetku. Osad tam vzniklo dosti, ale byly malé, jak svědčí listina z r. 1327. Území toto táhne se skoro od hřebene železných hor jižně od Chrudimky k dnešní silnici z Chrudimi přes Nasavrky k Trhové Kamenici.

Tehdy tu byly vesničky Bojanov, Polanka, Proseč, Mozančí,[34]) Chlum, Krásné, Bradlo,[35]) Hradiště, Lhotice,[36]) Hluboká, Lazy,[37]) Vrčov, Hlína, Kovařov, Petrkov, Slanín,[38]) Výškov, Šiškovice, Lutobořice,[39]) Hodonín, Travné, Travonec,[40]) Mladvíčov,[41]) Hořovčí,[42]) Křižanovice, Holín.[43]) Při západních hranicích újezdu nad řekou Chrudimkou byl vrch Cheb, kde později postavena tvrz a založena ves Ústupky.[44]) Na jižní hranici i sousedství újezdu Libického, kde klášter měl rovněž pozemky,

[29]) Vesnice u Jílového.

[30]) Dnes Bousov u Ronova n. Doubr. Nepatřila klášteru celá; r. 1362 ji měli aspoň část vladykové z Vicemilic, r. 1404 některé statky drží Mikeš z Lipničky, ale platí 5 kop ročně úroků bratru Martinu. Dob. Mon. VI. 423.

[31]) Slovník 964.

[32]) Mon. VI. 389. Píč se zmiňuje v Pam. arch. XV. str. 362, že severovýchodně nad Opočnicí, blíž silnice ke Kr. Městci nalézá se po pravém břehu potoka kopeček valem a příkopem obehnaný, zvaný „na Bolicích". Nalezeny zde byly stopy starého bydliště. Lid se domníval, že zde byla nějaká mohyla. Tím snad by byla poloha Bolice a Opočnice určena.

[33]) 27. září; Borový, L. Er. I. 39.

[34]) Podle Sedláčka snad dnešní Prosička u Nasavrk.

[35]) Dnes Horní a Dolní Bradlo.

[36]) Dnes České Lhotice.

[37]) Neznámá ves, asi u Nasavrk.

[38]) Neznámá ves, asi u Nasavrk.

[39]) Asi Licibořice severně Chrudimky.

[40]) Nyní jediná ves Trávný.

byla vesnice Polom, podle patronálního práva už 1362 klášterní majetek. Dále tu byla vesnice Rouzeň, později zpustlá, dnes několik chalup.[45]) R. 1388 byla zastavena do života Jistislavovi panoši, synu pana Blecha z Chlumu, ale snad se už vůbec ke klášterství nevrátila.

Z újezdu libického patřila podle zpráv klášteru Liběč,[46]) kdež měl patronátní právo už 1362. Zdejší fara byla inkorporována r. 1395. V Kladrubech byly nějaké polnosti a les,[47]) pak tu šel poplatek z vesnice Sviny u Chotěboře, kdež vrácena r. 1406 i některá pole,[48]) dále patřil klášteru Úhrov[49]) a z části L h o t k a L i b ě č s k á[50]) či žebračí, rovněž u Chotěboře.[51]) Poslední tu byly Čečkovice a M a l e č, jež bývala pronajímána zemanům.[52])

Mezi Libicí a Vilémovem k statkům klášterním patří H e ř m a ň, pak V e s e c k á L h o t k a v téže farnosti vzniklá, řečená též Mnichova, P ř í s e č n o, dané roku 1361 bezplatně lénem Heřmanovi, synu p. Jiřího z Lukavice a r. 1406 jmenované Ř e ř i š n o,

V Praze byl klášter majetníkem domu,[53]) kdež měl i svého správce a tam se opat i mniši často do Prahy za různými záležitostmi uchylovali. Mimo tento dům měl klášter vinice ve Vršovicích u Prahy, ale ty opat Jaroslav prodal již roku 1223.[54])

Ze statků moravských nejdůležitější byly U h e r č i c e u Brna, kde bylo zřízeno i proboštství klášterní. Uherčice byly také útulkem vypuzených mnichů a bylo možno tak udržovati aspoň tradici klášterní, když už nebylo lze se po válkách husitských vrátiti do Vilémova. Mimo Uherčic patří ke klášternímu zboží na Moravě V a l č,[55]) I v a ň, L i t o b r a t ř i c e, M a l é Ž i d l o c h o v i c e, L e z i c e a N a r v i c e.[56])

---

[41]) Snad Mladoňovice severně Chrudimky?

[42]) Snad Hořovec.

[43]) Neznámého položení, snad v místech dnes tak se nalézajících u Kovářova.

[44]) DZ 6 F 26, 58 N 15—19, 12 D 11.

[45])—[48]) Kalousek, O újezdu Libickém staví se.

[49]) Slovník 917.

[50]) Dob. Mon. VI. 469.

[51]) Slovník 528.

[52]) R. 1387 ji dostal Jíra z Jeníkova do života (Břev. arch. B. IX. 275).

[53]) L. Er. V. 160. Dům tento koupil klášter r. 1364. (Tomek, Dějiny Prahy II. 169.) Stával v ulici svatojilské vedle domu kláštera opatovického. Srv. Nohejlová, Klášter Opatovice, str. 35.

[54]) Reg. III. 344.

[55]) Podle Valče píše se však r. 1415 Mikuláš z Mochova a z Valče. Před ním 1410 Hovorka z Valče.

[56]) Při příchodu řeholníků na Moravu prý dávno zpustlé (Wolny, Kirchl. Top. II. 2. 116.) Viz Dobner, Mon. N. 472 pozn.

Majetek Vilémovský byl tedy znamenitý. Ovšem vesnice zde jmenované nebyly v stálém přímém držení kláštera; některé brzo byly zcizeny, jiné byly pronajímány buď za služby nebo za určitý úrok roční, mnohé zastaveny.[57]) Zpráv o takovém způsobu hospodaření je dosti.

I přímé důchody kláštera nebyly malé. Stálým příjmem byl důchod plynoucí z far. V listině Bonifáce IX. se praví, že Vilémovští mají z 33 far, na něž mají patronátní právo, příjem 300 hřiven stříbra.[58]) Roku 1366 z far ve Valči dostávají 14 hřiven, r. 1391 z fary u P. Marie ve Vilémově jde 20 hřiven,[59]) z far r. 1395 inkorporovaných, Valče, Uherčic, Litobratřic a Liběče mají dostávati 60 hřiven.[60]) Mniši si byli vědomi výnosnosti far a proto i v dějinách tohoto kláštera se setkáváme s hojnými spory o patronátní právo nebo aspoň o desátky farářům plynoucí.

Důchody klášter si časem kupoval za určitý obnos nebo dostával i darem. Někdy i noví bratři, vstupující do kláštera, přinášeli věnem nějaký úrok ze statků, jež musili postoupiti světským držitelům. Tak slyšíme k r. 1404, že bratru Martinu z kláštera Vilémovského se zavazuje Mikeš z Lipničky platiti 5 kop úroku z jeho (Martinových) dědičných vesnic Bousovny a Věže.[61]) A bratr Soběhrd už roku 1360 koupil za 46 kop roční důchod 3 kop ze vsi Lhotky od Tomeše a Jana z Vícemilic.[62]) Od Vícemilických koupil také opat Ondřej r. 1362 úrok 1 kopy grošů za 13 kop ze statku sedláka Bachera ve vsi Bousově[63]) a r. 1365 koupil od Ježka a Zdeňka, syna zemřelého pana Tomše 100 gr. důchodu za 25 kop ve vsi Lhotce, k r. 1389 víme o prodeji nějakých důchodů Rubínem ze Skalice,[64]) opat Mikuláš najal roku 1396 důchod faráře Světelského z farnosti plynoucí na 2 roky za 17 kop ročně.[65]) Něco, snad to byl také důchod, bylo koupeno 1410 od Meduny z Vícemilic.[66]) R. 1407 má býti placen panem Vchynem z Košetic důchod 3½ kopy ročně z Frýdnavy a Šicen-

---

[57]) Tak roku 1349 zastaven Štěpánov Zdislavovi z Leštiny (Mon. IV. 321), r. 1399 Bartoloměj, opat podlažický, rozhoduje spor o zastavený dvůr v Bačkově (Mon. IV. 443); celá vesnice Bačkov byla později zastavena s dvěma dědinami blíže Smrdova za 100 kop (AČ. II. 461), Heřmanice a Pařízov zastaveny r. 1398, vyplaceny od Kuneše a Modlibocha, syna jeho, z Heřmanic.

[58]) Mon. VI. 446.

[59]) Mon. Vat. V. č. 465. Celý důchod kláštera byl prý v této době 600 hř. stříbra. R. 1395 je celý důchod jen 100 hřiven (Mon. Vat. 5. č. 956), ale roku 1401 se mluví zase o 300 hřivnách (Mon. Vat. V. 1838).

[60]) Fara ve Valči nesla r. 1404 sama 34 hřiven čistého stříbra.

[61]) Lib. er. V. 610.

[62]) Mon. VI. 412.

[63]) Mon. 4, VI. 417.

[64]) Rel. tab. I. 575. Od téhož koupeny nějaké nemovitosti téhož roku. Rel. tab. I. 529.

dorfu. Tento závazek zrušen r. 1410, kdy snad p. Vchyn na základě úmluvy koupil nějaké statky a dal je klášteru jako náhradu za důchod.[67])

Darem nebo odkazem dávány nejen peníze, ale i naturálie. Někdy před rokem 1383 dostal klášter od pana Jana Štěby ze Střetice odkazem 20 kop,[68]) na Moravě odkázal p. Konrád z Hardeka vědro vína ročně, ale klášter se o ně musil souditi s klášterem Velehradským.[69]) Dále víme o daru Petra ze Štětína k oltáři sv. Kateřiny ve Vilémově v klášterním kostele,[70]) z doby asi před rokem 1384 je odkaz 100 kop grošů Rubínem ze Skalice učiněný,[71]) k r. 1397 či 1398 jest zaznamenán nějaký dar Mareše Špiny z Vilémova.

Slyšíme také o darování nemovitostí různého druhu. Jistě v prvních dobách po založení mohl klášter jen tímto způsobem rozšiřovati svoje jmění. P. Sezema z Kostomlat, jak víme, daroval celou vesnici. V pozdějších dobách o darování celých vesnic už neslyšíme, ale menší nemovitosti přece dávány. Tak na př. r. 1369 dává Domaslav z Lipničky část Sázavy mezi Pavlíkovem a Leštinkou, r. 1398 Mstislav z Kladerub dává klášteru les a ještě roku 1406 slyšíme o darování polí u vsi Sviny obcí Chotěbořskou.[72])

Četné důchody měl klášter z vesnic a statků, dávaných do nájmu buď dědičného nebo na určitou dobu. Tak 1279 rozděluje pozemky ve vesnici Vlačicích a Bučicích opat Jaroslav I. nějakým osadníkům za tři čtvrtiny kg stříbra a 22 korců obilí z jednoho lánu, mimo to mají k svátkům velkonočním odváděti 2 kýty vepřové, k Vánocům 2 pěkná kuřátka.[73]) Klášter si tu ponechal pouze tvrz a popluží, jež však později pronajímal. Takovým nájemcem zde byl r. 1201 Koňata, na počátku 15. stol. Beneš a Mikuláš.[74]) Podobným způsobem propůjčována i Maleč.[75]) R. 1339 opat Petr pronajímá mlynáři Benediktovi a jeho ženě

---

[65]) A. jud. III. 210.

[66]) Rel. tab. II. 74.

[67]) Lib. er. V. 754.

[68]) Jež se pak zavazují složiti Epik Hanuš a Jan z Krásné Lípy, „sive de Syenlinden".

[69]) Reg. II. 209. Ačli ovšem listina je pravá.

[70]) Mon. VI. 404.

[71]) Arch. břev. B. X. 273.

[72]) Ovšem poslední dvě darování znamenají vrácení, neboť o jmenované nemovitosti byl dlouho veden spor.

[73]) Mon. VI. 384. Z obilí má býti 6 korců pšenice, tolikéž žita a ovsa, 3 korce ječmene, 1 korec hrachu. Bude-li výprava a panovník bude žádati příspěvek, dají z každého lánu ¼ kg stříbra.

[74]) R. 1405 najali zde dva lány Finder z Čáslavi a Ondřej z Bučic. (Mon. VI. 448.)

[75]) Reg. II. 480.

mlýn pod Mladočicemi za 1 hřivnu těžkou ročně, 2 vepř. kýty na vánoce, na velkonoce kopu vajec a 1 beránka. Bude-li vypsána berně královská, zaplatí na ní 32 grošů.[76])

Z pronajatých lázní ve Vilémově dostává klášter r. 1364 30 grošů ročně od lazebníků Tomáše a Václava Zocha.[77]) R. 1390 opat Petr prodal zákupně Okrouhlici a Chlístov Bernartovi z Okrouhlice,[78]) r. 1398 úrok 4 groše z každého ¼ lánu klášterního ve vsích Svinech,[79]) od r. 1401 mají platiti nějaký úrok Zubáci z Kladerub, který dosud zadržovali,[80]) r. 1404 mluví se o nějakých platech a osepu ze vsi Řeřišná, ve vesnici Smilově držel nějaké statky nájemně Majmuš za úrok 2 kop grošů.[81]) Nájemných smluv tohoto druhu bylo jistě mnohem více, jenže se nám o tom zpráv listinných mnoho nezachovalo.

Znamenité rozšíření příjmů přinášely různé výsady panovnické. Král Přemysl II. r. 1253 dávaje klášteru exempci, dal mu zároveň všechen výtěžek z pokut za zločiny na statcích klášterních spáchané. Příjem tento při rozloze statků byl jistě slušný. Podobně velkým ziskem pro klášter bylo privilegium téhož krále z r. 1276, kdy klášter dostával ½ urbární daně z dolů na území Vilémovském a poddaní byli zbaveni zemských sbírek a platů.

Pěkným důchodem zvláště ve starších dobách bylo clo, vybírané při východu z pohraničního lesa do Čech ve Vilémově a Habrech. Už kníže Děpold III. dává klášteru $^{1}/_{7}$ cla v místě, zvaném Habr. Ale klášter brzo na sebe strhnuv vlastnictví celního místa stal se také jediným majetníkem výtěžku celního a právo toto bylo mu také potvrzeno králi českými. Někdy ovšem lidé snažili se clo obejíti, ale král Jan r. 1341 přikazuje úředníkům, aby klášter a jeho práva chránili.

Zároveň s tímto příkazem byl vydán i jakýsi sazebník, který podle rozhodnutí sousedních šlechticů určoval přesný obnos za každý předmět, provážený haberskou celní čarou. List tento nám zároveň dovoluje si učiniti představu, jakého druhu byl obchod tudy procházející. Lze také usuzovati, že to nebyl pouze obchod místní — mezi Čechami a Moravou — který tudy šel, ale že tudy chodívali i kupci z končin vzdálenějších. Vozily se tudy nejen kožešiny, med, víno, nádoby, ošatky, dříví na stavby, ale také železo, měď, cín, spěž, purpurové látky, sůl, olej olivový, zvěř,

---

[76]) Reg. IV. 282.

[77]) Mon. VI. 419.

[78]) AČ. II. 469.

[79]) Mon. VI. 441.

[80]) Mon. VI. 444.

[81]) Borový, Lib. er. V. 754.

[82]) Mon. Vat. II. č. 374. Jan Paduánský, kanovník vyšehradský, dostává rozkaz visitovati kláštery benediktinské, cistercienské i premonstrátské a vybrati prokurace.

hnána zvířata domácí, koně tudy voděni. Zajímavý jest dodatek, že školáci nesoucí knihy jsou od daně osvobozeni.

Karel I. dal Vilémovu týdenní trh a vesnici Habry povýšil na městečko se všemi právy a užitky, jakých požívají města královská. Tím se opět dávala klášteru možnost nového zisku, zvláště když v týchž místech šlo zároveň clo a procházející kupci musili svoje zboží vyložiti a platiti tržní poplatky.

Byly jistě i jiné menší příjmy než tyto zde hrubě jen jmenované, ale nemáme o nich přímých zpráv a netřeba si jich také tolik všímati, neboť byly asi stejné jako v klášteřích a na statcích jiných.

Klášter však měl také různá značná vydání, jež zvláště za dob pohnutých velice naň naléhala. V prvé řadě takovým vydáním byly desátky biskupům, celá ¼ desátků farních, pak poplatky opatů za své potvrzení, což později nahrazeno za Petra II., když papež prohlásil Vilémov za reservaci, poplatky ke kurii.

Už dříve platil klášter za privilegium ochrany papežské.[82]) Vedle toho byly nuceny všechny církevní ústavy platiti papeži desátek, jenž čas od času býval vybírán papežskými kolektory přes odpor duchovenstva. Od konce 13. století tento příspěvek nabývá větší stálosti a pravidelnosti u všech českých klášterů. Vilémov sám platil 6 kop.[83])

Velké nároky na klášter i v ohledu peněžním kladl sám král. Těžce si mniši stěžují, jak je tísní různé dávky, jak obtížně shánějí berni.[84]) Zvláště král Jan měl požadavky vysoké. Tak za slib křížového tažení bylo Janovi dovoleno r. 1325 vzíti si od klášterů desátek tří let, roku 1336 vyzvány kláštery zase k dávce.[85]) Za Karla I. prý odvedl klášter 1300 strychů obilí.[86]) Klášter ovšem berni tak častou hleděl svrhnouti na svoje nájemce, jak vidíme z dodatků četných listin, po případě na selské poddané. Stejně hleděl přesunouti na poddané dávky, jež byly vypsány, když došlo k válečnému tažení.

Ještě na počátku XVI. století, když už vlastně klášter nežije a majetku téměř pozbyl, předpisuje zemský sněm moravský poslednímu opatu Vilémovskému Petrovi, aby k nastávajícímu

---

[83]) Tomek, Registra dec. papalium, str. 29.

[84]) R. 1400 klášter platí subsidium 180 kop, tedy asi prostředně mezi českými kláštery. Materialien Stat. Böhmens XII. — 89. sq. Rovněž r. 1417 180 kop. Čelakovský, CJM. 901. Srv. J. Emler, Něco o bernictví českém v dobách starších. Pam. arch. VIII. 22. Krofta, Začátky čes. berně. ČČH. 1930, str. 475. Koncem vlády Václava IV. patřil Vilémov k bernímu kraji Čáslavskému.

[85]) Frind, Kirchengesch. Böhm. II. 456. Klášter Zbraslavský prý tehdy ztratil jedno panství.

[86]) Čelakovský, Cod. jur. mun. II. 576.

tažení r. 1531 poskytl spolu s proboštem Rajhradským a opatem Obrovickým dohromady 2 švihovky, kopu koulí a centýř prachu, jakož i koně a ostatní, co je k tomu třeba.[87]) R. 1391 musil opat Mikuláš zaplatiti ke hrobu sv. Václava tak zv. ostaržné, jež vlastně také bylo dávkou královskou.

O placení úroků soukromníků svědčí zpráva z roku 1406, kdy opat a konvent splácí M. Petru ze Všerub dluh 38 kop, který narostl neplacením desátku z Uherčic a Litobratřic. Pro ten dluh byl dokonce opat i konvent stižen klatbou.[88])

---

[87]) Dudík, Raigern II., str. 47.

[88]) A jud. V. 96. Snad to byly desátky neplacené biskupu?

Známí členové kláštera Vilémovského.

Opati:

Ve Vilémově:

1160[1])	Vilém I.
1200—1222	Heřman I.
1254	Heřman II.
1260	Germanus
1265	Myslibor
1276—1307	Jaroslav I.
1315	Budík
1318—1327	Jaroslav II.
1327—1341	Petr I.
1348—1378	Ondřej I.
1378—1390	Petr II. řeč. Pešík
1390—1421	Mikuláš I.

Ve vyhnanství:

1427	Hašek
1432—1437	Václav
1437—1442	Mikuláš II.
1442—1453	Martin
1453—1481	Mikuláš III.
1481—1486	Šimon
1486—1501	Mikuláš IV.
1517—1542	Petr III.

Převorové kláštera:

1307	Bohuslav
1318	Václav
1327	Slavata
	Všeslav
1339	Soběhrd
1361—1368	Tomáš
1378—1391	Zachariáš
1407—1409	Buno
1427—1437	Mikuláš, farář ve Valči
1453	Oldřich

Podpřevoři:

1365	Diviš (Hanuš?)
1378	Mikuláš

Proboštové:

1267	Heřman
1307—1318	Pavel
1329	Václav
1339	Petr
1361—1368	Petr

Ostatní mniši:

1335	Soběhrd (převor?)	
1360	Soběhrd	
1391	Hynek	Petr
	Svatek	František
	Kuneš	Litvinus
	Václav	Vaček
	Mikuláš	Martin
	Pohunek	Bohosud
	Zikmund	Buno
		Jan
1395	Zachariáš	
1396—1406	Buno	
1404	Martin, Václav, Jan, Beneš, Bernard, Mikuláš ze Lhoty	
1407	Jan penitenciář	
1413	Martin z Vrd	
1414	Beneš	
1431	Martin farář, pak převor	
	Mikuláš	
1453	Mikuláš	
	Šimon	
1517	Krištof	

Různí příslušníci kláštera:

1406—1408	Zdeněk Šindela, správce domu v Praze
	Otík, písař opatův
	Jan z Nového Města, písař opatův.

---

[1]) Rok, kdy o něm zmínka.